

Framtid: musiker, musikälskare, musiknörd

Växjö som musikutbildningsstad

Boel Lindberg

Hur har växjöbor genom tiderna lärt sig sjunga och spela? I detta bidrag skildrar jag den spännande utveckling som Växjö kan visa upp som musikutbildningsort. Från att ha varit en högst vanlig stad med möjligheter till musikutbildning som inte skiljt sig mycket från vad andra svenska städer av samma storlek och med samma verksamheter – domkyrka, länsresidens, militärförband, lärarutbildning och gymnasium – kunnat erbjuda, är Växjö idag en magnet för många unga som vill ta sig fram som musiker. Under de senaste 40–50 åren har Växjö försett Sverige och världen med framgångsrika sångare, instrumentalister, musikproducenter och tonsättare. Det är ingen tillfällighet att ett antal kända artister – sångare som Lena Nordin, Malin Hartelius, Lisa Larsson och Ola Salo, pianister som Per Tengstrand, saxofonister som Per Friman, flöjtister som Claudia Müller – gärna berättar om den musikutbildning de kunde ta del av under de viktiga år då de formades till musiker. Ett av mina syften är att förklara varför de har så mycket att berätta.

Ett annat syfte är att visa att mycket av det musicerande och de musikevenemang som det berättas om i andra bidrag i denna bok är beroende av att det å ena sidan funnits ett antal professionella musiker som delat med sig av sina färdigheter och sitt kunnande och å andra sidan politiker och institutioner, organisationer och föreningar, företag och privatpersoner som varit beredda att satsa betydande resurser på barn, ungdomar och vuxna som velat lära sig mer om musik. Dessa satsningar har ofta haft en dubbel målsättning. Ett mål har varit att bygga upp musikutbildningar som syftar till att lägga en god grund för unga människor som yrkesmässigt vill satsa på musik. Mycket tid och kraft har emellertid också lagts på att skapa reella förutsättningar för utbildning i musik som riktar sig till alla de som tycker om att musicera på sin fritid, dvs. musikutbildning för den stora gruppen musikamatörer.

Min skildring sträcker sig i några fall drygt hundra år bakåt i tiden men tyngdpunkten ligger på tiden efter andra världskriget. Det är nämligen först då som den verkliga expansionen av musikutbildningen sätter igång i Växjö. På hösten 1945 kom Hagströms musikskola igång med kurser i dragspel och gitarr och med undervisning som främst ville tillgodose intresset för tidens populära musikgenrer. Skolan var knuten till en musikhandel i Växjö – Hagströms musik – som ingick i den stora musikkoncern med samma namn som höll på att växa sig stark vid den här tiden. Två år senare, hösten 1947, startade Växjö stads ungdomsråd sin musikskola. Här ägnade man sig främst åt att lära ut klassisk musik, en genre som ansågs ge utövare och åhörare helt andra musikaliska färdigheter och ett estetiskt utbyte som man hoppades skulle hålla över tiden. Det är i det dynamiska kraftfältet mellan dessa poler som Växjös goda ställning som musikutbildningsstad utvecklats.

MUSIKUTBILDNING – SAMHÄLLSSTÖDD, EGENORGANISERAD ELLER I PRIVAT REGI

Då på 1940-talet, när de två nya musikskolorna växte fram, kunde Växjö visa upp ett spektrum av olika slags musikundervisning som var likt det som andra svenska städer av motsvarande storlek och med samma struktur hade i form av inriktning på bl.a. näringsliv, civil och militär förvaltning. Med Hagströms och Ungdomsrådets musikskolor tillfördes Växjö något som på officiellt utredningsspråk brukat kallas ”Frivillig musikundervisning”. Annan undervisning sågs som ”Obligatorisk musikundervisning”. Det var den som meddelades i det allmänna skolväsendet, dvs. i folkskolan, realskolan eller gymnasiet, samt inom viss högre undervisning. I folkskolan hette det obligatoriska ämnet ”Sång” ända fram till mitten av 1950-talet och bedrevs som regel enbart i

Terminsavslutning i Hagströms musikskola 1964. Den startade hösten 1945 som Växjö första musikskola (i privat regi). Även små barn var välkomna som elever. Foto: Widén.

form av klassundervisning där det främst gällde att öva in ett antal sånger. På läroverken hette ämnet däremot ”Musik”. Där var det både ett färdighetsämne och ett bildningsämne och omfattade utöver klassundervisning i sång – främst meddelad i form av körsång – också musikleära och musikhistoria. Läroverkseleverna hade dessutom rätt att få individuella lektioner på valfritt instrument. Både i folkskolorna och i läroverken tillämpades principen att en elev som läraren bedömde saknade ”musiköra” eller i övrigt anlag för musicerande befriades från färdighetsundervisningen. Denna utstämpling av ”omusikaliska” elever skapade ofta mörka fläckar på självkänslan som de utsatta försökte dölja livet ut. För många på läroverken blev det särskilt förödmjukande att de ändå blev tvungna att delta i den teoretiska undervisningen i musik – elementär musikleära och musikhistoria. Den delen av ämnet – bildningsdelen – var nämligen obligatorisk.

Också vid seminarierna var undervisning i musik obligatorisk vid den här tiden. Långt in på 1950-talet gällde för antagning till lärarutbildning att eleven måste klara ett inträdesprov i musik, som bl.a. testade kunskaper i orgel och piano. Möjligheten att slippa undan detta prov och där efter befrias från seminariets obligatoriska musikundervisning var mycket liten.

Det fanns även vid denna tid en stor sektor inom det lokala musikutbildningsutbudet som bedrevs jämsides med den obligatoriska skolundervisningen och med delvis samma lärarkrafter inblandade. Hit hörde undervisning som ägde rum inom institutioner i vilka musicerande var en mer eller mindre självklar del av själva verksamheten. Svenska kyrkan, frikyrkorna och militären med egen musikutbildning anpassad till verksamhetens krav är viktiga exempel på sådan icke-obligatorisk musikundervisning. Privatundervisning meddelad av professionella musiker, musikpedagogisk verksamhet inom musikföreningar av olika slag, liksom musikkurser i studieförbundens regi hörde också hit.

I min beskrivning av musikundervisningen i Växjö från 1940-talet och fram till idag är det min ambition att visa på alla de olika möjligheter som funnits och fortfarande finns för växjöbor att lära sig spela och sjunga. Min framställning tar sin utgångspunkt i den uppdelning jag

beskrivit ovan. Det första avsnittet handlar om musikundervisning – obligatorisk och frivillig, numera med tyngdpunkt på det senare – inom det allmänna undervisningssystemet (förskola, grundskola, gymnasium, kommunal musikskola samt högre musikutbildning vid Växjö universitet). I nästa avsnitt beskriver jag musikutbildning meddelad inom ramen för annan verksamhet (Svenska kyrkan, frikyrkorna, militärväsendet, folkhögskolor, studieförbund och privat affärsverksamhet). Till sist berättar jag om några av de professionella musiker som satsat på verksamhet som privatlärare.

SKOLORNAS OCH DE HÖGRE UTBILDNINGS- ANSTALTERNAS MUSIKUNDERVISNING. SÅNG- OCH MUSIKUNDERVISNING VID FOLKSKOLOR, LÄROVERK, GRUNDSKOLOR OCH GYMNASIER I VÄXJÖ FRÅN 1945

Skolsång och skolmusik 1945–1955

Under 1900-talets första hälft var skolväsendet i Växjö skiktat på det sätt jag beskrivit ovan dvs. i skolor avsedda för eliten – realskola, flickskola och gymnasium – och skolor för alla andra – folkskolan. Växjö stad var emellertid tidigt ute med att försöka upphäva skillnaderna i synen på musikutbildning i de två skolsystemen. Frågan började diskuteras på tidigt 1940-tal, dvs. flera år före den stora landsomfattande skolreform som ledde till införande av en enhets-/grundskola från slutet av 1950-talet. 1943 fattade folkskolestyrelsen i Växjö beslut om en plan för instrumental- och orkesterundervisning vid stadens folkskolor, ett beslut som innebar att folkskoleeleverna i viss utsträckning fick möjlighet till samma slags musikutbildning som annars bara gavs till läroverkseleverna. Planen innebar bildandet av dels en blåsorkester, dels en stråkorkester och införandet av förberedande instrumentalundervisning för senare deltagande i orkestrarna. Blåsorkestern började sin verksamhet under benämningen Växjö folkskolors gossorkester i februari 1945. Som lärare och ledare fungerade musikdirektören Bertil Ullbrandt och musiksergeanten Carl Johan Bergmarker, båda militärmusiker och anställda vid regementets musikkår. Orkestern bytte så

småningom namn till Växjöskolornas musikkår (VSM) och har fortfarande idag (2009) en livaktig verksamhet uppdelad på en aspirantorkester och en ungdomsorkester och med undervisning i alla typer av blåsinstrument samt slagverk. Sedan lång tid tillbaka släpps också flickor in i orkestrarna. VSM är som organisation idag helt fristående från den kommunala musikskolan och skolväsendet i övrigt. Ekonomin klarar man genom en relativt hög terminsavgift för undervisning (700 kr), samt bidrag och sponsorpengar. Bland bidragsgivarna märks bl.a. Växjö kommun.

Hur det gick med den stråkorkester som också sannolikt kom igång 1945 har varit svårare att klara ut. Möjligen var den något som togs om hand av Rudolf (Rulle) Carlman, den folkskollärare med stort musikintresse och kunnande som 1946 anställdes som musklärare vid Växjö folkskolor, en typ av tjänst som vid denna tid var ovanlig inom folkskoleväsendet eftersom ordinarie lärare förväntades kunna sköta den obligatoriska sångundervisningen. Carlman var kvar på denna post när han 1954 sökte tjänsten som föreståndare (deltid) för Växjö stads musikskola. Mest

sannolikt är att stråkorkestern redan gått över i musikskolans verksamhet vid denna tid. Carlman ingick nämligen i den grupp som startade musikskolan 1947. Mer om detta längre fram.

Musikämnet i det ordinarie skolsystemet 1955–nutid

Vid läroverket hade sång också stort utrymme på de gemensamma musiklektionerna – liksom i folkskolorna gällde här tvånget att öva in ett antal s.k. stamsånger, ett 20-tal sånger uppräknade i en förordning fastställd av Kungl. Maj:t 1943 och som tillämpades långt in på 1960-talet. Undervisningen sköttes av konservatorieutbildade musklärare och det innebar att de också kunde ge den orientering i den klassiska västerländska musikens historia som undervisningsplanen föreskrev. Alla elever som ville ha undervisning på ett instrument hade också möjlighet att kostnadsfritt få lektioner av skolans musklärare eller annan lärare som skolan engagerade.

Det var först med enhetsskole- och grundskole-reformerna på 1950–60-talen som mer rättvisa och lika möjligheter för alla skolbarn att ta del

Växjöskolornas musikkår 1958 eller 1959. ”Vi hade precis fått nya uniformer och här står vi uppställda framför Gamla läroverket dit vi flyttat från Norrtullskolan där vi övade de första åren jag var med” skriver Jan-Erik Sundh.

av en allsidig musikutbildning började skapas. I den nya undervisningsplan för folkskolorna som genomfördes 1955 byttes ämnesbeteckningen ”Sång” ut mot ”Musik” och timantalet i ämnet ökade från 8,5 veckotimmar (vtr) till 10 timmar över sju klasser. Med grundskolereformen och den nya läroplan som åtföljde denna 1962 började en nedmontering av musikämnet inom det ordinarie skolsystemet som fortsatt i alla följande läroplaner. En tabell får illustrera denna minskning:

Läroplan	Låg- och mellanstadium	Högstadiet
Lgr 62	9 vtr	Max 6 vtr (valbart)
Lgr 69	9 vtr	3 vtr
Lgr 80	9 vtr	2 vtr
Lpo 94	Motsvarande 9 vtr över alla 9 årskurserna	

(Tabell citerad ur: Ingemar Grandin, Ungdomskultur – och sen? Musikutbildning och utövande i svenska 1900-talsgenerationer. I Johan Fornäs och Tobias Harding (red), *Reflektioner i Erling Bjurströms anda*. Linköping: Linköping University Electronic Press, 2009, s. 102)

Samma källa som tabellen är tagen ur upplyser också om att relativt sett har musikundervisningens utrymme krympt från omkring 4,5% av det totala timantalet i folkskolan till 3,5% av undervisningstiden i nuvarande grundskola.

Växjö utgör inget undantag – här har också musikundervisningen inom grundskoleverksamheten successivt minskat sedan 1960-talet. Resurser har i stället lagts på att bygga upp en kommunal musikskola med frivillig undervisning i musik. Denna musikskola, som oftast och särskilt från och med senare delen av 1970-talet på olika sätt har varit integrerad med grundskolans musikundervisning, beskrivs i ett längre avsnitt här nedan.

På gymnasienivå har nedmonteringen av musikämnet också slagit hårt. En elev som vandrat hela vägen igenom folkskola, realskola och gymnasium hade vid 1960-talets början totalt fått musikundervisning i 19,5 vtr under sin skoltid enligt samma källa som citerats ovan. När det ”nya gymnasiet” infördes på 1960-talet blev musikämnet frivilligt. Från 1967/68 fick kommunerna i stället rätten att inrätta estetiska varianter inom vissa gymnasielinjer. Växjö nappade sent på denna möjlighet och det dröjde därför till hösten 1986 innan en 2-årig musiklinje med ett valfritt påbyggnadsår inrättades på Katedralskolan. Cirka 30 elever per år togs in på denna

fram t.o.m läsåret 1991/92. Eleverna släpptes in på utbildningen efter ett antagningsprov i instrument/sång, musikteori och gehör. Undervisningen omfattade bl.a. ämnena ”rörelse” (senare kallat rytmik), musikteori, gehör, ensemble samt individuella lektioner på huvudinstrument/sång och biinstrument. Två fast anställda musiklärare – Allan Rogers och Anette Riel – hade hand om den undervisning som bedrevs i klassform, dvs. ämnen som allmän musikleära, musikorientering, ensemble och körsång. Alla övriga lärare, främst de som gav individuell undervisning i sång eller på ett instrument, köptes in från den kommunala musikskolan. Allan Rogers, som fortfarande idag är musiklärare på Katedralskolan och som bidragit med faktaunderlag till denna text, uppskattar att det årligen fanns 20–25 lärare från musikskolan på lärarlistan för Katedralskolans musiklinje. Verksamheten leddes av studierektorn Lillemor Hallin och av den kommunala musikskolans rektor Cedron Strand.

Från höstterminen 1992 övergick musiklinjen till att bli en särskild inriktning inom det estetiska programmet på Katedralskolan. I övrigt är musiken i stort borta från gymnasieskolorna i Växjö. Undantaget är det ”musiktillägg” för gymnasieelever som infördes i Växjö 1975 i samarbete med den kommunala musikskolan och som jag därför beskriver längre fram i denna text (se sid. ???).

På det estetiska programmet är Musik en 3-årig inriktning vid sidan om Bild & form, Dans & teater och Textil. Under alla år, utom ett, har klasserna bestått av elever från två inriktningar och det innebär att vissa ämnen som exempelvis Kultur- och idéhistoria, Estetisk orientering och Arbetsmiljö läses gemensamt. Musikeleverna har också lektioner i ensemble, körsång, gehör och musikleära samt rytmik och kan dessutom välja till ett antal kurser som sceniskt musikprojekt, musik- och ljudproduktion, arrangering & komposition (vissa år), samt ”icke estetiska” ämnen som exempelvis matematik, språk och psykologi. Upprepade besparingskrav har medfört att skolan successivt har fått öka gruppstorleken vid undervisning i exempelvis gehör och musikteori från 8 till idag 15 elever. Ett annat politiskt beslut som tydligt påverkat undervisningen är borttagandet av det särskilda antagningsprovet i musik. Alla gymnasieelever skall om möjligt beredas plats på

sitt förstahandsval. För läsåret 2009/10 innebar detta att 45 elever valde musik som inriktning på det estetiska programmet. Andra år har däremot intaget stannat vid strax över tjugo elever.

Det finns idag åtta fast anställda musiklärare på Katedralskolan. Det är framförallt övergången till en 3-årig utbildning och den ökade ensembleundervisningen som lett till ett större behov av lärare. Under många år har det också funnits en strävan att anställa lärare som undervisar i instrumentalmusik och sång på skolan i stället för att köpa dessa tjänster från Kulturskolan. Denna policy har inneburit att fler musiklärare fått tryggare och mer ordnade anställningsförhållanden än vad som tidigare gällde. Utöver undervisningen på det estetiska programmet är dessa lärare också engagerade i undervisning inom det s.k. Musiktillägg som alla elever på gymnasienivå och numera också grundskolans högstadium kan välja.

Det är många lärare som under årens lopp dril-lat och stimulerat unga växjöbors musicerande på Katedralskolan. Allan Rogers anställdes 1980. Han är med sina 30 år vid skolan en av dem som bäst kan överblicka den förändring som skett. Så här beskriver han utvecklingen:

Allt färre elever spelar orkesterinstrument och allt fler gitarr/elgitarr, elbas och trummor. Under mina tidigare år kunde jag ha blockflöjtskvartett, stråkkvartett och brassensemble medan de få instrument av detta slag som finns på ES-programmet idag får spela tillsammans med blandade pop-/rock-/jazzgrupper med sång.

Notläsningsförmågan har också blivit sämre – tidigare hade jag duktiga pianoelever som spelade fyrhändigt, delvis på egen hand. (Dessa elever finns nu mest på Musiktillägget och Kulturskolan). Däremot spelar säkerligen flera bra efter ackordbeteckningar och på gehör och många elever är frimodiga och vågar stå på scen och framträda (ScMu [Sceniskt musikprojekt] är populärt!).

I klassundervisningen handlade det på 1980-talet mycket om allsång och stämsång under lärarens ledning och med vissa instrumentala inslag; idag är det mer i ensembleform. I min undervisning i Kulturhistoria på ES märker jag också att de flesta har väldigt lite kunskaper om klassisk musik, tonsättare och genrer (vet inte vad en symfoni är, t.ex.).
(Allan Rogers: e-postbrev till författaren 2009-09-30)

I takt med att rock- och popmusik fått större utrymme i undervisningen har också lärare med kompetens inom dessa genrer anställts. Idag har skolan en lärare i elbas och en i elgitarr anställd på halv- respektive heltid.

Bland musiklärare med lång anställningstid på

Katedralskolan finns också Katarina Willstedt, från 1989 lärare i bl.a. gehör och musikteori och senare under en lång period studierektor för det estetiska programmet. David Newkumet anställdes 1990 och hans insatser har betytt mycket för den fina körtradition som utvecklats på Katedralskolan och i Växjö. Svante Widén var lektor i musik åren 1991–2003 och undervisade då i musikteori, arrangering och ”brukspiano”. Han gick sistnämnda år över till en anställning som lektor och director musices vid Växjö universitet (se mer om detta under avsnittet om högre musikutbildning i Växjö). Charlotte Forsberg har varit lärare i sång vid Katedralskolan sedan 1992, men är också sedan länge deltidslärare på Växjö universitet. Bland instrumentallärare på Kulturskolan som regelbundet undervisade på Katedralskolan bör framför allt violinisten Lars Jöneteg och pianisten Boiana Müller nämnas.

Charlotte Perelli är en av de många elever på Katedralskolans musiklinje/musikinriktning som nått framgångar i Sverige och i världen. Stor inte minst i internationella sammanhang är också pianisten Patrik Jablonski. Han satsade först på tennis men sadlade snabbt om till musik. Grunden för de framgångar han sedan nått som konsertpianist la han på Katedralskolan. Johan Hör-lén, saxofonist som idag räknas till den svenska jazz-eliten har också ett förflutet där. Andra kända elever med framgångsrika musikkarriärer som gått på Katedralskolan är sångaren och kompositören Ola Salo och pianisten Per Tengstrand. Till denna krets hör också bröderna Urban och Jörgen Svensson (violin respektive viola) som uppträtt som konsertmästare runt omkring i världen. Salo och Tengstrand liksom bröderna Svensson valde att satsa på musik vid sidan om gymnasiestudier-na genom att ta del av den undervisning som erbjöds inom det s.k. musiktillägget.

Ungdomsrådets musikskola 1947–1952

Den verkliga expansionen av den offentligt finansierade musikutbildningen i Växjö sker genom starten av en musikskola i Ungdomsrådets regi 1947. Ungdomsrådet var ett samarbetsorgan mellan Svenska kyrkan och Växjö stad som hade inrättats 1941 på initiativ av bl.a. domkyrkosysslomannen Per Edwall. Bakom initiativet kan anas inspiration från en högre makt. Biskop Yngve Brilioth hade i en skrivelse till regeringen 1938, samma år som han blev biskop i Växjö, krävt att en statlig utredning tog sig an ungdomens utsatta läge. Han hade framhållit den fara för ungdomen som den moderna dansmusiken och utbredningen av ”den standardiserade nöjesindustrin” utgjorde. För att understryka allvaret i situationen hade han bifogat en sida med nöjesannonser ur en småländsk tidning. Brilioths initiativ blev startskottet för en debatt om kulturlivets förflackning och ungdomens moraliska förfall, en debatt där uttrycket ”dansbaneländet” ofta kom till användning som sammanfattande begrepp för den undermåliga och skadliga ungdomskultur som borde bekämpas. När det i Växjö 1941 inrättades ett särskilt ungdomsråd var också målsättningen tydlig att det skulle bidra till ”en andligen stark, intellektuellt vaken och kroppsligen sund ungdom”. Rådet var opolitiskt. Det inriktades på att bli ett ”samlade organ för organisationer, som i staden arbeta bland ungdom.” (citerade meningar från Växjö Ungdomsråds protokoll 21/11 1941).

Några år efter bildandet utökade rådet sin verksamhet med en musikskola. En tanke med denna var att musikalisk utbildning hade en uppfostrande roll. Skolan kunde därför anses ligga i linje med rådets övriga verksamhet. Bakom idén stod Edwall och han blev också en av de ledamöter som ingick i skolans styrelse när denna började sin verksamhet hösten 1947. Edwalls stora musikintresse finns bl.a. dokumenterat i Anna Carolina Edholmers tryckta memoarer. Hon beskriver hur han 1947 engagerade henne som lärare till skolan:

En dag ringde telefonen och min gode vän domkyrkosysslomannen Per Edwall lät höra sin välmodulerade stämma. Han och jag kände varandra sedan en lång tid tillbaka. Under sin rekryttid vid regementet besökte han oss ofta. Alltid fanns det smörgåsar, som en hungrig beväring inte sade nej till. Än viktigare var att vi roade oss med fyrhändigt pianospel. Vi plöjde igenom allt jag hade i den vägen. Det var Ouvertyrer till Figaros bröllop, Enleveringen ur Seraljen, Dvořáks Ungerska danser och Brahms symfonier, arrangerade för fyra händer. Det var underbart ... Han berättade, att ett Växjö ungdomsråd hade bildats och att man nu planerade att starta en musikskola för att i den ta hand om sysslösa ungdomar. Skulle jag vilja ta hand om sängundervisningen? (Edholmer, 1988, s. 101)

En annan tillskyndare till skolans tillkomst var Gustaf Svensson, musikchef vid regementet och mångårig ledare för Musiksällskapets orkester och kör. Han såg framför sig de viktiga insatser en musikskola kunde göra för en musikalisk återväxt på de instrument som krävdes för den klassiska musik som stod på Musiksällskapets repertoar.

I den första styrelse som tillsattes för musikskolan var Ungdomsrådet, Växjö stad och Växjö musiksällskap representerade. Inspektor för skolans verksamhet skulle utses av stadsfullmäktige. Det blev under flera år framöver konsul Carl Petri, stadsfullmäktiges ordförande som tog på sig detta uppdrag.

Till ledare för musikskolan utsågs kantorn och folkskolläraren Bertil Rask. Lokaler ordnades i Norrtullskolan och i Bäckaslövskolan. ”Det är en kakofoni av olika ’låten’ som möter en, när man inträder i någon av nämnda skolor”, rapporterade Rask tidigt våren 1948 till facktidsskriften *Musikern*. ”Vill det sig riktigt väl (?) hör man klarinettoner från ett klassrum, trumpetstötter från den mest isolerade skrubben, sax-kvartetter från ett annat rum och pianoklink, mandolinklirr och tonbildsövningar och fiolskalor i en sällsam blandning, kanske ej så njutbart för örat, men – ack, så glädjande!”, kunde han också berätta. Första läsåret anmälde sig 230 elever till skolan. Skolans popularitet ökade under följande år och när fjärde terminen inleddes 1949 hade den 300 elever i 11 olika avdelningar och med 14 lärare. En medarbetare på *Smålandsposten* rapporterar glatt om: ”ökat intresse för ’finare’ musik” i ett reportage om skolan. ”Visst fanns det några förhoppningsfulla ynglingar som drömde om att få spela jazz i trombon- och trumpetklassen men det var inte den musik som hägrade för det sto-

ra flertalet. Sådana griller övergav de för övrigt snart och öronen öppnades för den värdefullare musiken”, avslutar han förnumstigt sin artikel.

Musikskolan var i början ett typiskt ungdomsprojekt. För att få tillträde till skolan krävdes att ungdomarna fyllt 14 år, ett krav som lärarna snart började klaga på. De ville gärna nå yngre elever och hade mindre förståelse för de motiv att fostra ungdomars musiksmak och hålla dem borta från den moderna dansmusikens och jazzens skadliga miljöer som drivit Ungdomsrådet att sätta igång verksamheten. När Bertil Rask 1953 lämnade verksamheten uttalade han för *Smålandsposten* den fromma önskan att musikskolan i framtiden även skulle omfatta elever i skolåldern. Han ville också att den frivilliga musikundervisningen i folkskolan sorterades in under musikskolan. Musikintresse, menade han, borde grundläggas före puberteten och helst redan i 8–9 årsåldern. Av reportaget framgår också att skolan nu har 420 elever. Rask hävdar att detta innebar att skolan var störst i landet i jämförelse med andra städer av samma storlek som Växjö.

Musikskola 1953–1974 under kulturekonomiska nämnden

När Rask lämnade skolan hade samröret med Ungdomsrådet upphört. Musikskolan blev 1953 helt och hållet en kommunal angelägenhet och verksamheten hamnade under ett antal år framöver under den nyinrättade Växjö stads kultur-ekonomiska nämnd. Men lärarna hämtades som tidigare från alla möjliga håll och ingen av dem hade heltidsanställning. Verksamhetsberättelsen för läsåret 1952/53 räknar upp flera lärare som var knutna till militärmusikkåren vid regementet. I kollegiet ingick vidare musikdirektörer från läroverket, men också en kamrer och en typograf. De två sistnämnda undervisade i gitarr. Sånglärarna – Anna Carolina Edholmer som tituleras fru och Frieder Hedenborg med titeln operasångare – drygade, vad jag kan förstå, hela tiden ut sina inkomster genom att ta privatelever. Alla lärare i skolan var för övrigt timanställda och därmed som regel beroende av inkomster från andra håll.

Det blev Bertil Ullbrandt, musikdirektör vid Kronobergs Regementes Musikkår, som efterträdde Bertil Rask. Två andra sökande hade också

anmält intresse – nämligen Rulle Carlman, musiklärare vid folkskolorna i Växjö och Anna Carolina Edholmer. Den sistnämnda hade modet att begära 2500 kr i ersättning, 100 kr mer än Ullbrandt. ”Han hade en vävlönad tjänst och kunder därför underbjuda mig”, skriver hon i sina memoarer och fortsätter: ”Dessutom motiverades valet med att en kvinna inte kunde sköta en sådan här skola”. Ullbrandt stannade på posten fram till 1957. När det var dags att söka efterträdare till honom hade Anna Carolina Edholmer ledsnat på musikskolan och sökte sig bort från den. Hon hade bl.a. haft fräckheten att för samtliga lärares del kräva löneförhöjning och upplevde att detta gjorde att hon inte blev så välsedd och ansågs ”bångstyrig”. När det stod klart att skolans nye rektor skulle bli den relativt nye domkyrkoorganisten Ture Olsson bestämde hon sig för att säga upp sig definitivt. Hon sökte sig i stället till grannkommunen Alvesta och blev rektor för den kommunala musikskola som nu kom igång där. Hon fortsatte också som sångpedagog i Växjö men nu i egen regi genom det Edholmerinstitut som hon började bygga upp från 1957. Jag återkommer till hennes insatser här längre fram i avsnittet om privatundervisning.

Bertil Ullbrandt introducerade flera nyheter i skolans verksamhet. Hösten 1954 kunde elever för första gången anmäla sig till klassundervisning i blockflöjt, mandolin, gitarr och sång. Undervisningen vände sig till yngre elever. Det gällde särskilt för blockflöjtgrupperna där t.o.m 8-åringar

Bertil Rask ledde verksamheten vid Växjö musikskola från dess start 1947 och fram till 1953. Han var därefter verksam som musiklärare vid folkskoleseminariet och lärarhögskolan. Han var också kantor och dirigent för flera körer. Arkivbild, *Smålandsposten*

var välkomna. Anstormningen blev stor och skolan utökade denna termin elevantalet från 440 elever till 644. Tanken med blockflöjtundervisningen var att ”medelst detta enkla instrument bibringa eleverna kunskaper i elementär musikalära, övningar i samspel m.m.” 81 elever anmälde sig till och samtliga fullföljde undervisningen, meddelar Ullbrandt i sin verksamhetsberättelse för 1954. Också mandolinundervisningen i grupp byggde på samspelets idé. Den syftade till att förbereda eleverna för fiolspel och därför användes en specialkonstruerad skolmandolin med fiolmensur. 70 nya elever nappade på denna nyhet, 68 fullföljde kursen. Allra populärast var gitarrklassundervisningen som samlade 83 adepter. I sång innebar nyheten att särskilda barnklasser med 10–12 elever i varje klass övade avspänning, andning, tonträffning, röstvård och flerstämmig sång. Någon kör kunde emellertid musikskolan inte ställa upp med trots att antalet elever som anmält sig till detta ämne var mycket stort med 114 elever i enskild undervisning och 60 i klassundervisning. Ullbrandt förmodar att orsaken är att de flesta eleverna redan var engagerade i någon kör. Musikskolans verksamhet fortsatte under Ture Olsson i samma spår. Han upprätthöll sysslan som ledare för musikskolan jämsides med sin heltidstjänst i domkyrkan och musiklärartimmar vid seminariet som, enligt Cedron Strand, elev vid musikskolan vid denna tid, motsvarade en halvtidstjänst. ”Ture Olsson gjorde en mammutinsats”, säger Cedron berömmande i en av de intervjuer jag gjort med honom 2009.

Sångpedagogen Anna Carolina Edholmers uttåg från verksamheten märks tydligt i verksamhetsberättelsernas elevstatistik. 1954, när Edholmer var fullt verksam vid musikskolan, hade sångämnet lockat till sig 114 elever. Fem år senare, hösten 1959, sökte sig endast 26 elever till skolans sångverksamhet. De undervisades av operasångaren Frieder Hedenborg. 1962 hade antalet sjunkit till 8 elever och av Ullbrandts nyordning med barnklasser i sång syns inte längre några spår i elevstatistiken.

Under hela den period i musikskolans verksamhet som nu beskrivits stod det klassiska musikeriet i centrum. I verksamhetsberättelsen för 1962 heter det:

Som undervisningsmaterial har använts huvudsakligen verk ur den klassiska litteraturen, men även avancerad modern musik såsom Béla Bartók har spelats. Ur underhållningsmusiken (operetter, valser, marscher o d) har särskilt de yngre eleverna fått spela för att utveckla deras sinne för takt och rytm. På högstadiet har även större verk av de stora tonsättarna inövats, såsom Chopins etyder, Beethovens sonater, violinkonserter och sonater av Vivaldi, Telemann, Bruch, Haydns trumpetkonsert mm. Musikskolans orkester har vid musikuppvisning framträtt med bl.a. Mozarts Symfoni i B-dur. (Växjö stad: Kommunekonomiska nämnden 1961–04–05, § 20 Bilaga)

Samtliga lärare vid den nu femtonåriga musikskolan var fortfarande bara timanställda. I spetsen för skolan stod, som det alltid gjort, en deltidanställd musiker som hade sin huvudsakliga försörjning ordnad på annat håll. Det populäraste instrumentet var alltså pianot. 1951 lockade detta 174 elever, 1962 var antalet nästan exakt lika stort och en av de fyra lärarna på detta instrument – Bengt Rodhe, fanns fortfarande kvar på lärarlistan. Våren 1962 gav han individuella lektioner till 54 elever varje vecka i de 13 veckor som terminen varade.

Denna vår händer det dock något på musikutbildningsområdet. Fyra politiker – Alma Klingmark, Gustaf Johannesson, Sven Löfquist och Ingvar Dominique – motionerar i stadsfullmäktige om ökade musikfostrande insatser. På samma sätt som biskop Brilioth gjorde 25 år tidigare gjorde, hänvisar de till strömningar i tiden:

Vår tid är i hög grad präglad av mekanisering även på sångens och musikens områden. Utövande av musik är av stor betydelse i personlighetsdanande syfte. Den kan också utgöra en betydelsefull del av mental omvårdnad. Det är därför av värde att barn erbjuds en effektiv musikfostran. En sådan fordrar en omsorgsfull och kontinuerligt upplagd planering. Den bör börja så tidigt som möjligt för att sedan följas upp under hela skoltiden samt påbyggas genom musikskolans verksamhet. (Växjö stad: Kommunekonomiska nämnden 1963–11–25, § 45 Bilaga)

Motionärerna hänvisar till att den under hösten 1962 planerade övergången till den nya grundskolans läroplaner gör det lämpligt att nu också se över musikfostran för barn ”från koltåldern i form av mammasång”, möjligheten att ordna rytmikgrupper för barn 5–7 år, införa en konsulentverksamhet i grundskolans musikverksamhet till att anordna anlagsprov som kan sälla fram begåvningar som bör erbjudas kostnadsfri under-

visning i musikskolan. Motionen mynnar ut i ett förslag om att skolstyrelsen bör bli huvudman för musikinsatser för förskolebarn och för musikskolan samt att en särskild musiknämnd tillsätts.

Motionen ledde till att en kommitté med sex ledamöter fick i uppdrag att utreda frågan. I denna kom bl.a. Bertil Rask, musikskolans förste rektor, Ture Olsson, skolans dåvarande rektor och en av motionärerna, optikern Ingvar Dominique att ingå. Kommitténs förslag låg klart ett år senare och behandlades i olika nämnder hösten 1963. Det byggde bl.a. på underlag som samlats in från andra kommuner med musikskolor. Bland de 16 orter som jämförelsen omfattar hamnar Växjö med beloppet 1,40 kr på tredje plats från slutet vad gäller genomsnittlig kostnad per invånare för musikskolan. Högt över alla andra finns Nacka med 16,50 kr medan städer som Falun, Fagersta och Nyköping, på platserna 2–4, är mer representativa med belopp på omkring 5–6 satsad krona per invånare.

Kommittén föreslog en kraftig utbyggnad av musikskolan men ville inte ändra dess organisatoriska hemvist under Växjö stads kulturekonomiska nämnd. En ordinarie heltidstjänst i lönegrad A21 borde inrättas liksom två ordinarie tjänster som musiklejare för stråkundervisning respektive blåsendervisning i lönegrad A17. Vidare föreslog kommittén en upprustning av instrumentuppsättningen för 9 000 kr och bifogade en budget för musikskolan för 1964 som krävde ett betydande tilläggsanslag för 1964. I stort följde stadsfullmäktige kommitténs förslag när beslut i frågan fattades i januari 1964 och en ny instruktion för befattningen som kommunal musikledare antogs. Den 1 juli samma år började denna gälla och då fanns också en ny heltidsanställd musikledare – Janis Ozolins – på plats. Han skulle ha huvudansvaret för den kommunala musikskolan, men också enligt instruktionen ”verka för musiklivets höjande i staden genom att skapa ökad kännedom om och intresse för musik, att vara dirigent för körer och orkestrar ... och befordra samarbetet mellan stadens olika musik- och sångsammanslutningar.” Ozolins var utbildad cellist från Lettland, hade varit anställd som musiker vid Riga-operan men också konserterat utomlands innan han på 1940-talet kom till Sverige. Här hade han varit verksam i några

Janis Ozolins, kommunal musikledare i Växjö från 1964 och fram till början av 1980-talet. Under de första tio åren ledde han också den kommunala musikskolan.
Foto: Roy Himsel, *Smålandsposten*

orkesterföreningar, turnerat som teater-/operamusiker med Riksteatern men också tjänstgjort i kommunala musikskolor. Närmaste anhalt före Växjö hade varit Landskrona. Han var den mest kvalificerade bland dem som sökte den kommunala musikledartjänsten.

Med Ozolins följde nya och bättre tider för musikskolan. Redan hösten 1964 fick han igång en ny tvåårig musiklekskola för barn 5–6 år. Verksamhetsberättelsen för 1964 vet att berätta att 95 elever deltog i denna verksamhet och att särskilt lämpliga instrument, en s.k. Orffuppsättning (altklockspel, tamburiner, pukor, trianglar) inköptes. På de nyinrättade musiklejartjänsterna fortsatte två lärare som tidigare varit timanställda: Ewald Witthöft tog hand om stråkundervisningen och Carl Johan Bergmarker skulle ansvara för motsvarande blåsmusikundervisning. Den sistnämnde lämnade dock sin tjänst redan efter ett halvår. Ozolins antyder i sina efterlämnade anteckningar att anledningen var att han inte var beredd att åta sig undervisning på blockflöjt, som nu var det etablerade sättet att lotsa de yngsta barnen in i musicerande. För Bergmarker blev istället Växjö folkskolors musikkår, som jag berättat om ovan, räddningen.

Omorganisationen av musikskolan ledde till en anstormning av nya elever. ”Det var höst och tiden medgav inte skriftlig elevanmälan till musikskolan, så efter ivrig annonsering i pressen översvämde mammor och pappor med barn på bestämd dag och klockslag hela skolgården”, skriver Ozolins i sina minnesanteckningar.” Jämfört med elevantalet under Ture Olssons senare år hade musikskolan från hösten 1964 drygt 100 fler elever. Av verksamhetsberättelsen framgår att Ozolins denna höst också fick igång en sammanslutning av kammarmusikintresserade med målet att främja kammarmusik vid musikskolan men också i staden för övrigt. Ett femtiotal intresserade anmälde sig till den nya föreningen. Den konstituerade sig vid ett möte på Församlingshemmet på Nygatan och vid detta tillfälle framträdde för första gången den nybildade ”Växjö stråkkvartett”.

Redan ett par år efter Ozolins tillträde som rektor hade musikskolan vuxit rejält. Verksamhetsberättelsen för ht 1966 rapporterar om att 629 elever deltagit i undervisningen. 62 av dessa ingick i musikleksskolan medan resten fördelade sig i stort på samma instrument som också tidigare dominerade verksamheten. Piano var fortfarande det mest eftertraktade instrumentet med 207 elever i individuell undervisning och 29 i gruppundervisning (en nyhet denna höst). Till klassisk gitarr hade 81 elever sökt sig medan blåsinstrumenten hade lockat sammanlagt 110 elever. I sång hade antalet åter börjat öka. Frieder Hedenborg som fortfarande undervisade i detta ämne hade nu 25 elever. Slagverksundervisningen omfattade 6 elever och 28 elever deltog i ”sång- och spelgrupp”. Musikskolans expansion konsoliderades genom anställning av fler ordinarie lärare. Redan från 1965 fanns det nu fast anställda lärare i violin och ensemblespel (Ewald Witthöft), i blåsinstrument (Bruno Falk) och i piano (Märta Fick). Huvuddelen av eleverna var barn och ungdomar. Vuxna elever, liksom utsocknes, välkomnades endast ”i mån av utrymme”.

Spåren av tidens moderna och populära musik är fortfarande svaga. Exempelvis gick den studieresa som musikskolan anordnade under påsken 1966 till den klassiska musikens huvudstad Wien. 23 elever och lärare från musikskolan fick då tillfälle att bevista föreställningar på Wien-

och Volksoperan, uppleva en slottskoncert med Wienersängerknaben och besöka minnesmärken med anknytning till Mozart, Beethoven, Haydn, Schubert och Johann Strauss.

Fr.o.m. våren 1966 lät Ozolins flytta musikskolans kammarmusikkonserter vid vilka skolans lärare och duktigare elever medverkade från Församlingshemmet till det av Växjö stad nyligen iordningsställda Teleborgs slott. Slottskonserterna pågick fram till 1979 då en ombyggnad och renovering var nödvändig inför uthyrning av lokaler till den nya högskola som nu etablerats i Växjö. Kammarkonserterna flyttades till ”Smålands museums tavelsal med den rullande akustiken, flygeln med lösa ben, obekväma stolar att sitta på och det knarrande golvet”, skriver Ozolins i sina minnesanteckningar.

Musikskola under skolstyrelsen 1974–1998

Ozolins kom att stanna kvar i Växjö fram till 1983. Hälften av denna tid fungerade han både som huvudansvarig för musikskolan och som kommunal musikledare. Efter en ny utredning om musikskolans verksamhet på tidigt 1970-tal befanns det ändamålsenligt att dela tjänsten och Ozolins fortsatte med den del som intresserade honom mest – nämligen det kommunala musikledarskapet vilket bl. a. innefattade dirigering vid Musiksällskapets konserter. Ett viktigt skäl att dela på tjänsten var kommunreformen 1971 som innebar att Växjö stad slogs samman med kringliggande kommuner. Detta större upptagningsområde för musikskolan innebar en utökning som egentligen krävde en heltidstjänst som rektor för skolan. Tiden var emellertid ännu inte mogen för att betrakta sysslan som ett rektorsskap och inordna den i stadens skolväsende. Skolstyrelsen blev visserligen ny huvudman för musikskolan men Cedron Strand, den nye ledaren för skolan, fick kämpa i flera år för rätten att kallas rektor och för att verksamheten skulle betraktas som en del av den ordinarie skolverksamheten.

Cedron Strand hade rötter i Småland och en modern musiklärarexamen från Musikhögskolan i Stockholm som god tillgång. Han hade också erfarenheter som musikskolerektor och kommunal musikledare i Laxå och Nyköping på sin meritlista. Ungefär samtidigt som han blev chef

för musikskolan blev denna inhyst, för första gången sedan sin tillkomst, i någorlunda ändamålsenliga lokaler – nämligen i förutvarande Bayerska bryggeriets lokaler på Kristineberg. I dessa lokaler samsades skolan med den nya organisation – Regionmusiken – som vid denna tid ersatte den tidigare militära musikorganisationen.

Strand insåg snabbt att det fanns stora möjligheter att utveckla musikskolan. Men först måste ett antal hinder undanröjas. Han tog beslutsamt itu med att förverkliga sina visioner. Ett hinder var den syn på musik, musikutbildning och estetisk fostran som rådde i Växjö vid denna tid. Musikskolan betraktades som en fritidsverksamhet för de barn, ungdomar och vuxna som tog del av undervisningen. Samtidigt bedrevs verksamheten på ett sätt som innebar att skolan sågs som en elitskola. En av dem som starkast hävdade skolans roll som musikalisk elitfostrare var Ozolins och

det var hans synsätt som format den pedagogik som tillämpades, vilka lärare som anställdes, vilka lokaler som användes och vilken elevdisciplin som praktiserades, berättar Strand i den intervju jag genomförde med honom i maj 2008. Strand såg i stället musik, liksom andra estetiska ämnen, som nödvändiga för att ”utveckla en hel människa”. När han anställde nya lärare satsade han på dem som var bra på att kommunicera med eleverna. Ett exempel på lyckad nyrekrytering, som han nämner, är Anders Granehall, som bl.a. var den lärare som tidigt stöttade Ola Salos första stapplande steg på musikerbanan.

Strand var tidigt ute med idén att man i den kommunala musikutbildningen skulle satsa på ”breddkultur” och drog sig inte för att jämföra musikskolans arbete med hur man arbetade inom idrottsrörelsen för att få fram bra fotbollsspelare. ”Bredden är nödvändig för att topparna ska växa

”Första musikdagiset sjunger ut” lydde rubriken på Smålandspostens förstasida den 16 oktober 1993 över detta foto som visar rytmikläraren Liselotte (Lotta) Törngren-Franzén på musikdagiset Birka musicera med eleverna Philip, Samuel och Emma. Foto: Ingemar Kroon, *Smålandsposten*

upp”, säger han i en intervju för *Smålandsposten* 1997 i samband med att han gick i pension.

I Växjö fanns det vattentäta skott mellan musikskola, grundskola och gymnasium. Strands mål blev att integrera musikskolan med de andra skolformerna. Han fick tidigt med sig biträdande skoldirektören, Bo Holmberg, i den reformering av musikskolan som inleddes kort efter att han tillträdde sin tjänst. Tillsammans och med hjälp av medel som Holmberg lyckades få loss från Skolöverstyrelsen startade de 1975 ett försök med integrerad musikutbildning vid gymnasieskolan och den kommunala musikskolan i Växjö. De elever som deltog i försöket började tidigt använda begreppet ”musiktillägg” om verksamheten och så kallas den än idag (2009) som den permanentade musikutbildningsform den nu är. Strand hävdar att det var han och Holmberg som lyckades få Skolöverstyrelsen att sanktionera detta begrepp. Syftet med musiktillägget är att ge musiktresserade gymnasieelever som också är intresserade av att allmänt få goda betyg en möjlighet att utveckla sitt musikkunnande. Tillägget har två delar, dels en *gemensam del* ordnad av gymnasieskolan och förlagd till Katedralskolan/Norrullskolan med undervisning i ensemblespel, rytmik, körsång, gehör och musiklära samt scenisk träning, dels en *individuell del* ordnad av (numera) Växjö kulturskola. Inom den individuella delen, som inte är obligatorisk, kan eleven få undervisning på sitt huvudinstrument och i mån av plats även på ett biinstrument. Här utformas undervisningen individuellt genom att lärare och elev gemensamt gör en kursplanering. Intresset för musiktillägget har hela tiden under de snart 35 år som verksamheten funnits varit stort och det har årligen lockat till sig ett 50-tal elever. Tillägget bör att Växjö kommun var först i landet med att införa en musikutbildning av det slag som musiktillägget representerar. Idén har sedan sent 1970-tal, när den först infördes i Växjö, efterhand spritt sig till många andra kommuner.

En annan viktig integrerande verksamhet som Strand introducerade var det system med kompanjonlärare för undervisningen i musik på grundskolans lågstadium som började provas fr.o.m. läsåret 1976/77. Strand samarbetade också i detta fall med Bo Holmberg i planeringen av en tvåårig försöksverksamhet som kunde genomföras med

nytt stöd från Skolöverstyrelsen. Han beskriver i en av de intervjuer jag hade med honom 2008 att idén väcktes då han insåg att musikskolan inte hade full sysselsättning för de rytmikpedagoger som var anställda i skolan. Till den gruppundervisning/musiklekskola dessa bedrev för yngre barn fick de bara deltagare från familjer som var företagsamma nog att anmäla sina barn. Strand förstod utifrån sina diskussioner med Bo Holmberg att kommunen gärna ville bereda många fler barn musikundervisning i de tidiga åldrarna. Förslaget som prövades var att ett antal skolor utan extra kostnad erbjöds en musiklärare som tillsammans med klasslärare i åk 2 och 3 skulle ha hand om musikundervisningen. Klassläraren var ansvarig för det pedagogiska upplägget medan musiklärarna tog hand om musicerandet. När verksamheten efter en tvåårig försöksverksamhet

Cedron Strand var rektor för musikskolan i Växjö 1974–1997. Här är han fotograferad i samband med sin avgång. Skolan hade då bytt namn till musik- och kulturskolan i Växjö och vidgat sin verksamhet till att bl.a. också omfatta dans och bildskapande. Bilden från *Smålandsposten* 6/12 1997. Foto: Stefan Nilsson

genomfördes för samtliga skolor i kommunen beslöt Strand att helt slopa den gruppundervisning i blockflöjt som fungerat som grundkurs i musikskolan alltsedan 1960-talet. Deltagande i denna undervisnings hade varit obligatorisk för alla som ville börja spela något annat instrument. Strand beskriver vilka stora problem som fanns med detta obligatorium. Inte minst var det svårt att hitta tillräckligt kunniga lärare. För en del elever med väl utvecklat gehör var undervisningen t o m kontraproduktiv, de stod helt enkelt inte ut med den missljudande kakafoni som ett 20-tal inte helt samstämda blockflöjter kunde åstadkomma. Strand beskriver emellertid att han under ett tiotal år ändå ordnade vad han kallade Blockflöjtens dag. Han minns hur 200 blockflöjtister fick spela tillsammans och komrades av bas, elgitarr och trummor. Det lät inte så illa, menade han.

Några år efter att kompanjonlärarsystemet införts kom en lärare med förslaget att kommunen varje år skulle ordna en "Sångens dag". Upplägget för denna innebar att kompanjonlärarna enades om en gemensam repertoar av 16–18 sånger som skulle övas in under läsåret. På "Sångens dag" – som brukade infalla i slutet av maj/början av juni – bussades eleverna i åk 2 och 3 till Kronobergs slottsruin och där sjöngs sångerna till ackompanjering av en orkester som musikskolans lärare satte ihop. Evenemanget ordnades varje år från 1980-talet och några år in på 2000-talet. Strand menade att orsaken till att det upphörde främst var bekymret med vädret. Om det regnade var det alltid problem med hur "Sångens dag" skulle genomföras.

Under Cedron Strands tid som rektor för musikskolan växte verksamheten kontinuerligt. Tyvärr har det visat sig näst intill omöjligt att få fram uppgifter om hur många elever och lärare skolan hade. I de handlingar som finns arkiverade för musikskolan saknas särskilda årsredovisningar för musikskolan fr.o.m. den tid då verksamheten lades under skolstyrelsen.¹ Från senare delen av 1980-talet förbättras redovisningen något genom att skolstyrelsen började göra en särskild årsredovisning av skolverksamheten och här finns musikskolan med. Men uppgifterna är synnerligen sparsamma. I årsredovisningen för 1990 nämns exempelvis mycket kortfattat under rubriken "Musikskola":

"Antalet elever uppgick till 2 050. En del av musikskolans lärare tjänstgör även vid musiklinjen på Katedralskolan samt som kompanjonlärare på grundskolan. Detta samarbete med grund- och gymnasieskolan fungerar på ett bra sätt. Musikskolan arbetar intensivt och som en följd av de sparkrav som ålagts verksamheten med att utveckla metoder i syfte att öka gruppundervisningen." (Växjö Kommun: Skolstyrelsen, Årsredovisning 1990)

På 25 år hade således musikskolan växt från 629 elever (1966 – se ovan) till 2050. Strand beskriver i intervjuerna jag gjort med honom att musikskolans individuella undervisning under hans tid omfattade sång samt instrumenten piano, gitarr, mässingsblås, träblås och slagverk. En särskild slagverklärare anställdes först omkring 1980 och det innebar att skolan då utöver utbildning på marschtrumma och litet trumset kunde erbjuda kurser på xylofon, metallofon och marimba. Under hans tid blev ensembleverksamheten livlig. Det fanns en stråkensemble och blåsorkestrar – vid en tidpunkt t.o.m. blåsorkestrar för tre olika stadier – samt så småningom också en stor ungdomsorkester där 50 elever deltog och där lärare fungerade som stämledare. Den hade 3–4 framträdanden per år. Efter en tids uppehåll av verksamheten finns det nu idag (2009) en ny ungdomsorkester under ledning av Jonas Stenlund.

Successivt under Strands år började man i den repertoar som musikskolans elever kom i kontakt med, släppa in mer av tidens populära genrer. Ronny Stensson, skicklig saxofonist och ensembleledare startade under sin tid som lärare i musikskolan (1980-talet) både en saxofonkvartett och ett storband. Rock och pop accepterades nu inom gymnasiet musiktillägg, på musiklinjen samt dess efterföljare, musikinriktningen inom det estetiska programmet, liksom i musikskolans övriga individuella undervisning och ensembleverksamhet. Strand berättar om hur han av sin föregångare Ozolins fick rådet att göra sig av med en lärare som inte hade formell musikutbildning. Han var målare på halvtid och mycket bred i sitt musicerande med rock, pop och dansmusik som självklara genrer. Han "fick alla ungarna med sig. Han kunde det som ingen av de andra lärarna kunde." Efter tre år såg Strand till att han fick en heltidstjänst men det var ett beslut som han fick kämpa hårt i skolstyrelsen för att få igenom. "Han blev en av skolans bästa pedagoger", försäkrar Strand.

1 Cedron Strand uttryckte i min intervju med honom stor förvåning över att musikskolans årsredovisningar inte har återfunnits i arkivhandlingarna. Han försäkrar att han varje år lämnade in en utförlig verksamhetsberättelse.

*Musikskolan som del av en
kommunal kulturskola 1998–*

Strands innovation med kompanjonläraresystemet övergavs 2007. Ingrid Stålne, nuvarande rektor för Kulturskolan, berättar i en intervju i januari 2009 att systemet ersatts med en ”kulturtimme” som grundskolans låg- och mellanstadium fritt kan förfoga över. Beteckningen Växjö kulturskola infördes 2002 för den breddade verksamhet mot teater och bildkonst som musikskolan fick under Cedron Strands sista år som rektor. Breddningen omfattade till en början främst dans och teater och var fullt synlig redan 1998 då Erling Rask efterträdde Strand som chef för musik- och kulturskolan, som man då valde att kalla skolan. I denna dominerade musiken. Den hade till en början två biträdande rektorer, Roland Hybelius och Ingrid Stålne. Den senare basar sedan 2005 ensam över Kulturskolan som namnet numera är ändrat till. Denna är sedan några år organisatoriskt inordnad under Ringsbergskolans rektorsområde med Erling Rask som huvudansvarig. Ringsbergskolan är en grundskola med estetisk profil med klasser från förskolestadium till högstadium. Den estetiska profilen innebär att ämnen musik, bild, teater, dans och rytmik används som verktyg att nå de mål som uttrycks i kursplanerna.

I dagens Kulturskola dominerar musikverksamheten fortfarande. På skolan finns 37 heltidstjänster inrättade. Läsåret 2007/08 var sammanlagt 53 lärare anställda på skolan och drygt 40 av dessa arbetade direkt med musikundervisning. En del av dem fungerade i kulturskolans reguljära verksamhet där elever utanför den ordinarie skoltiden får undervisning på något instrument, deltar i musikteoriundervisning (gehör, musikkärlära mm) eller spelar i någon av de drygt 20-tal orkestrar, körer och ensembler som skolan inrättat. Bl.a. har man ett tiotal ”afroensemblar” med grundbesättningen sång, piano, elgitarr, elbas och trummor. En motsvarighet på grundskolenivå till gymnasiets musiktillägg finns numera också i form av ”Särskild kurs” för elever i åk 6–9. Här får de som vill lägga mer tyngd på sitt musicerande längre lektionstid – 40 min/vecka – på sitt huvudinstrument men också undervisning i musikteori och scenisk beredskap där de tränar

konstframträdanden. Antalet elever i kulturskolans olika ämneskurser (inklusive ensembler) uppgick läsåret 2007/08 till 1 600 elever. Av dessa deltog 1 100 i musikkurserna.

Några av kulturskolans lärare är 2009 direkt engagerade i gymnasietadiets musiktillägg eller i det estetiska programmet. Andra ingår i den uppdragsutbildning som skolan numera ägnar sig åt. Denna innebär att tjänster säljs till grundskolor och gymnasier i kommunen. Ingrid Stålne poängterade emellertid i min intervju med henne att hon under senare år strävat efter att skolorna själva skulle anställa musikkurser, eftersom systemet med att köpa lärartjänster från Kulturskolan för med sig alltför otrygga anställningsförhållanden.

Sedan början av 2000-talet har Kulturskolan också aktivt samarbetat med Växjö universitet i en ettårig högskoleutbildning med benämningen Musikalisk specialisering. Kursen används av många som en språngbräda för att komma in på någon av de utbildningar som finns på landets musikhögskolor. Kulturskolans medverkan i utbildningen innebär att man tillhandahåller lärare för individuell undervisning i sång eller på ett instrument. Universitetets musikavdelning svarar för de teoretiska delarna i utbildningen (bl.a. musikteori och musikvetenskap) samt deltagande i ensemblespel. Den breddning som deltagandet i Musikalisk specialisering utgör är ett exempel på hur den kommunala musikskolan samspelar med annan högre musikutbildning i Växjö. I följande avsnitt som handlar om denna högre musikutbildning kommer jag att ge fler exempel på liknande samarbeten.

FRÅN SJUNGANDE BULTAR OCH MYROR TILL
TRIXANDE MUSIKPRODUCENTER – HÖGRE
MUSIKUTBILDNING I VÄXJÖ

*Musikundervisningen vid folkskole- och
småskoleseminarierna 1843–1947*

Med införandet av den allmänna folkskolan följde behovet att utbilda lärare. I Växjö öppnades en utbildningsanstalt för folkskollärare redan 1843.² Alla lärare vid denna tillsattes av Domkapitlet och det var också denna myndighet som under lång tid framöver kontrollerade och administre-

2 Folkskoleseminaristerna kallade länge bultar. Myror var benämningen på de kvinnliga eleverna vid småskoleseminariet. Det sistnämnda smeknamnet hängde samman med en av de lokaler som användes – logen M–ns fastighet på Norrgatan. M–n uttolkades som ”Myran” och eleverna blev därför ”myror”.

rade utbildningen. För sång- och musikundervisningen innebar detta att domkyrkans kantor och organister hade stort inflytande över hur undervisningen ordnades vid seminariet. Det var inte ovanligt att de hade tjänst både i domkyrkan och på seminariet. Det gäller exempelvis Peter Lönngren (1816–1874) som 1848 blev domkyrkoorganist och senare seminarielärare. År 1867 tog han initiativet till Växjö musiksällskap och kunde inom detta på olika sätt uppmuntra och stödja amatörmusicerandet, en pedagogisk insats som också hör hemma i detta sammanhang.³ Domkyrkans musiker hade också länge en del att säga till om i den musikundervisning som ägde rum vid det småskollärarseminarium som inrättades på 1860-talet.

Vid 1900-talets början fanns det således två högre utbildningsanstalter – Folkskollärarseminariet och Småskollärarseminariet – vid vilka musikutbildning bedrevs. Båda seminarierna lades ner på 1930-talet men återuppstod snart igen. För småskollärarseminariet skedde detta redan 1938. Några år efter kriget stod det klart att det tidiga 1940-talets stora barnkullar krävde en utbyggnad av lärarutbildningen och det ledde till att folkskollärarutbildningen åter kom igång 1947. 1959 skedde en organisatorisk sammanslagning av folkskollärar- och småskollärarseminarierna. Musikutbildningen vid seminariet följde med när detta 1967 omvandlades till en lärarhögskola. När denna i sin tur gick upp i Växjö högskola 1977 blev musik ett ämne som till en början främst var inriktad på att möta lärarutbildningens behov. Snart tog dock några driftiga universitetsadjunkter initiativ till att starta annan musikutbildning och när högskolan 1999 blev Växjö universitet fanns redan embryot till den mångfacetterade högre musikutbildning som idag, drygt tio år senare erbjuds på universitetet.

Denna moderna musikutbildning skall strax beskrivas. En kort presentation följer dock först av några av de musiker som var lärare vid seminarierna som lämnat de tydligaste spåren efter sig bl.a. genom livliga skildringar i minnesskrifter som växjöseminarister gett ut. Johannes [Johan] Fogelberg (1806–1895), sånglärare vid seminariet 1843–1890 är en av dessa. Han var son till en militärmusiker och blev själv fältnusikant vid Kronobergs regemente 1817. Efter musikstudier i

–32 blev han musikdirektör vid

sitt gamla regemente. Denna befattning upprätthöll han jämsides med sin syssla som sånglärare vid seminariet. ”Enkel och anspråkslös var han i sitt uppträdande och hjärtegod”, skriver J. W. Ljungstedt i sin minneskrift och fortsätter: ”Som musiker var han framstående. Bland hans kompositioner torde Trubadurens dödssång (”Vem sjöng jag för?”) vara mest bekant.” En annan elev, Josef Lindros minns honom från 1890-talet: ”Ännu med över 80 år på nacken var han till lynnet en gosse med hågen vänd åt lekar, skämt och upptåg”, skriver han om Fogelberg.⁴

På 1920- och 1930-talen var Einar Skagerberg (1876–1969) uppskattad musiker på folkskollärarseminariet. Han var en välutbildad kyrkomusiker med examina från musikhögskolan i Stockholm, men hade även efter dessa bedrivit grundliga studier i komposition och piano- och orgelspel i Berlin, Paris och Köpenhamn. När han 1923 anställdes som musiker vid seminariet i Växjö hade han organisttjänster i bl.a. Gävle och Falun bakom sig. Hans tid som musiker vid seminariet sträckte sig ända fram till dess det lades ner 1938. Det finns många minnesbilder av honom bevarade. Han blev för många seminarister och yngre musiker i Växjö en legendarisk musikpedagog:

Skagerbergs osjälviska dröm var att bli till nytta som musikföreläsare. Förvisso kom han också att betyda mycket för många årskullar ”bultar” vid växjöseminariet. Han var en sträng och respektingivande liten man. Med rätta var han fruktad, han var en fordrande lärare, men inte minst krävde han mycket av sig själv. Han var den redbare och omutlige. Humorn ägde han i rikt mått. Den kunde vara bitsk men mest var han den varmhjärtade, som ville hjälpa. (Wilhelm Fahl: En skygg musikföreläsare. *Kyrkomusikernas Tidning* 1986:16)

Seminaristen Sten Almqvist minns denna varmhjärtade, hjälpsamma Skagerberg. Han berättar om hur han en söndagsmorgon knackade på hos Skagerberg. Med sig hade han flera ”blåböcker” fullskrivna med harmoniseringsövningar. Skagerberg tog emot i pyjamas och bjöd in Almqvist att slå sig ner vid hans skrivbord. Sedan rättade han övningarna. Det tog honom tre timmar och när arbetet var klart frågade Almqvist: ”– Vad kostar det? – Jag får väl vara glad, att jag får rätta det. Fortsätt bara. Men akta sej för paralleller, det låter så illa”, svarade Skagerberg.

3 Peter Lönngrens insatser för Växjö musikliv beskrivs också i Magnus Gustafssons bidrag om musiklivet i äldre tid i Växjö (sid ??? ff). Han återkommer också i min egen text om stor orkestermusik i Växjö genom tiderna (sid ??? ff).

4 Magnus Gustafsson ger en fylligare presentation av Johannes Fogelberg i sitt bidrag om musiklivet i Växjö i äldre tid i denna antologi (sid ??? ff).

En annan elev, Thorsten Petersson, skrev en dikt som publicerades tillsammans med en karikatyrteckning av Skagerberg. Här är det andra sidor av Skagerberg som lyfts fram:

Skagerberg: Mixolydisk koral i
Din pinolokal beredde mig svåra kval.
Din modulation och kadensinstruktion
var bortkastad på min person.
Ofta skrek du: "Herr, Hu,"
och jag fattar det nu:
den som hade det värst det var Du."

Särskilt uppskattat bland eleverna var Skagerbergs vana att i samband med läsårsavslutningarna skriva små kantater för elevkören Sylvia. Han utnyttjade då också de instrumentalister som fanns bland eleverna. När seminariet 1938 lades ner stannade Skagerberg kvar i Växjö. När det återuppstod 1947 var han sedan flera år pensionär och det är sannolikt förklaringen till att jag inte hittat några uppgifter om att hans tjänster då åter togs i anspråk. Efter sin pensionering fortsatte Skagerberg under många år att komponera musik. Några av hans större verk som symfonierna uppfördes bl.a. i Stockholm. Hans efterlämnade verk finns idag i original på Smålands musikarkiv.
Från seminarium till lärarbögskola: tiden 1947–1980

Det har inte varit möjligt att få fram tillförlitliga uppgifter om vilka lärare som involverades i musikundervisningen när folkskoleseminariet återuppstod 1947. Likaså har det varit svårt att få fram något om musikundervisningen vid småskollärarseminariet. Vid det senare var sannolikt Hugo Ramsten lärare under en period på 1940-talet. Han flyttade någon gång före 1950 till Stockholm och kom så småningom från 1960-talet att inneha en viktig post inom Rikskonserter. En annan musiker som tidvis tjänstgjorde på småskollärarseminariet var domkyrkoorganisten Gotthard Arnér, om vilken Knut Sitell har mycket att berätta i sin artikel om musiken i domkyrkan. Som vi sett ovan i beskrivningen av Växjö musikskola tjänstgjorde vidare domkyrkoorganisten Ture Olsson vid seminariet under senare delen av 1950-talet och början av 1960-talet.

På 1950-talet knöts Bertil Rask, en av Växjös flitigaste musikprofiler vid denna tid, till folkskoleseminariet som övningslärare. Vi har redan mött honom ovan som musikskolans förste rektor och de läsare som hunnit ta del av bidraget om Växjös körliv känner honom också som ofta anlitad körledare från senare delen av 1930-talet. Rasks viktiga insatser som musikpedagog och förnyare av musiklivet i Växjö under perioden 1940–1975 framträder tydligt när man börjar lägga samman berättelser om honom från de olika arenor där han var verksam. Detta bestämde sig Rasks sex barn för att göra inför det 100-årsjubileum av hans födelse som de anordnade i mars 2008. Den dokumentation om hans livsbana som de då sammanställde inleds med ett citat ur en artikel publicerad 1952 i en tidning utgiven av Sveriges Landsbygdsungdom (SLU):

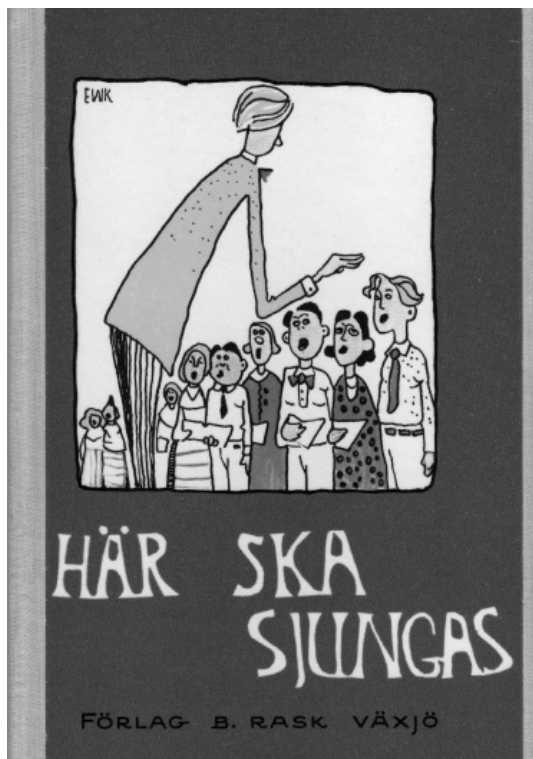
När domkyrkokantor Bertil Rask, en för SLU-arna välbekant profil, inte trakterar orgeln i Växjö domkyrka sitter han kanske i katedern i en av stadens folkskolor. Eller i rektorsstolen på Växjö musikskola. Eller dirigerar han en av de 6 sångkörer, däribland SLU:s förbundskör, för vilka han är ledare. Eller leder allsång på Skansen inför en mångtusenhövdad publik. Och hittar man inte honom i någon av dessa positioner är det mycket möjligt att han ägnar sig åt sångboks-förläggarens mångahanda problem.

Det som artikelförfattaren inte nämner är att Rask också vid denna tid höll på med att komplettera sin musikaliska utbildning vid musikhögskolan i Stockholm samtidigt som han upprätthöll tjänst som organist, kantor och folkskollärare i Öjaby (1935–1951) och höll samman sin raskt växande familj. 1952 blev han klar med den högre kantors-examen vid Kungliga musikhögskolan i Stockholm. Året därpå avlade han musiklärarexamen vid samma läroanstalt och studierna rundades av 1955 med en högre organistexamen. Tjänsten som kantor i Öjaby tycks så småningom ha kompletterats med anställning som försångare i domkyrkan i Växjö under några år på 1950-talet och det är sannolikt denna anställning som artikelförfattaren i *SLU-tidningen* syftar på. Som nämnts tidigare blev folkskoleseminariet hans arbetsplats 1953. 1960 knöts han till Länsskolnämnden som musikkonsulent men hade, enligt yngste sonen Erling Rask (f. 1954), kvar sin befattning som övningslärare vid seminariet under denna tid och också under åren 1964–67, då han var utbildningskonsulent vid Länsskolnämnden. Roland Agevall, elev vid seminariet 1963–1965, kan också berätta att Bertil Rask hade hand om all körsång vid seminariet under hans studietid.

1967 fick Rask tjänst som lektor i musik då seminariet blev lärarhögskola och denna tjänst satt han kvar på fram till sin pensionering 1973. Spåren av hans insatser för lärarhögskolans musikundervisning är fortfarande möjliga att upptäcka. Bl.a. måste han ha varit en ivrig inköpare av musikpedagogisk litteratur, inklusive sång- och musikböcker lämpade för olika stadier inom grundskolan. För några år sedan behövde musikavdelningen vid Växjö universitet (som numera bl.a. har hand om musikutbildningen för blivande lärare) mer plats i ett förråd och vid den röjning som företogs upptäcktes en samling läroböcker och sångböcker som Bertil Rask använt i sin undervisning. Samlingen kunde lyckligtvis tas om hand och katalogiseras av universitetsbiblioteket. Erling Rask erinrar sig också att fadern var ovanligt tidigt ute med att släppa in popmusik i undervisningen. Han tyckte att Beatles och Simon and Garfunkels musik platsade särskilt bra i undervisningen och såg också till att noter och skivinspelningar med deras musik skaffades in. ”Han var nog lite av en förnyare då, kan jag

tänka mig”, säger Erling Rask. Han berättar att han träffat många lärare som kom ihåg faderns undervisning på lärarhögskolan.

Det han var väldigt känd för i lärarutbildningskretsar [...] det var att han sa att alla kan sjunga. [...] Han hade filosofin att alla som vill, dom kan på något sätt sjunga i alla fall. Sedan har vi alla olika förutsättningar förstås. Det gjorde att han uppmuntrade väldigt många till att använda sig av musiken. [E. Rask i intervju 2009–05–17]

Omslag till Bertil Rasks sångbok *Här skall sjungas* som gavs ut i Växjö 1951. Sångboken användes flitigt bl.a. i folkskoleseminariets undervisning av blivande lärare.

Bertil Rasks positiva syn på allas förmåga att sjunga genomsyrar inte minst den sångbok han gav ut på eget förlag under titeln *Här skall sjungas: sångbok för skola och förening sammanställd av Bertil Rask* (två upplagor 1951 respektive 1954).

Rasks kollegor på 1960-talet var två musiklärare – Bertil Annemark och Per Jonsson – som kom att finnas kvar vid lärarhögskolan in på 1980-talet. Jonsson var vida känd som en skicklig organist. Enligt Roland Agevall som hade dem som lärare under sin seminarietid 1963–65 hade både en ganska avspänd inställning till den musikundervisning som meddelades vid seminariet. Han spelade bl.a. piano för Annemark och minns hur denne föreslog fika på Hennings café i stället för lektion när Agevall inte hunnit öva på läxan. När Agevall sökte in på seminariet var det fortfa-

rande obligatoriskt med ett prov i musik i vilket bl.a. sångförmågan testades. Undervisningen i sång och musik (musiklära och instrumentalmusik – främst piano- och orgelspel) gick det inte att slippa ifrån. För att få ut en examen krävdes godkänt betyg antingen i sång eller i musik.

Erling Rask var lärarkandidat på Växjö högskola i slutet av 1970-talet. Då var Annemark och Jonsson fortfarande musiklärare inom lärarutbildningen. ”Sedan kom Ingegerd Björklund och ryckte upp musikundervisningen, skulle jag vilja påstå. Det kunde kanske ha varit 1978”, tror Erling Rask. Ingegerd tog bl.a. hand om körsången men de tre lärarna delade på övrig undervisning i musik. Som elev hade man möjlighet att delta i undervisning i blockflöjt, gitarr, tvärflöjt, piano och orgel. Då Erling Rask var lärarkandidat hade kravet på obligatoriskt deltagande i musikundervisningen upphört. Musik var nu i stället ett tillvalsämne och som student kunde man välja vilket instrument man ville specialisera sig på.

Rask minns också Ingegerd Björklund som en lärare med ”skinn på näsan” och låter förstå att detta inte passade så bra ihop med de musiklärare som tog över undervisningen efter Jonsson och Annemark på 1980-talet. Dessa var de två nyutexaminerade musiklärarna Percy Bergman och Jörgen Falk. Följande exposé över den högre musikundervisningen från 1980-talet vid Växjö högskola (från 1999 Växjö universitet) bygger på uppgifter som Percy Bergman och lämnade vid en intervju i maj 2009. Både anställdes under 1980-talet med uppgifter inom lärarutbildningens musikämnesdel.

Högre musikutbildning vid Växjö högskola/universitet 1980–nutid

Lotta Franzén kom redan 1983 till musikavdelningen och har hela tiden fungerat som en viktig länk i lärarutbildningens kontakt med den praktiska musikutbildningen inom förskolan och grundskolan. Hon var vid denna tid anställd som kompanjonlärare på musikskolan, en av de första som Cedron Strand hade rekryterat till dessa befattningar. ”Det var kris på musikavdelningen”, berättar hon, ”de hade ingen metodik utan studenterna satt bara och sjöng visor. Då kom jag in i verksamheten en dag i veckan och körde mitt

race, jag visste inget om den övriga verksamheten.” Lotta Franzén var utbildad rytmikpedagog och var en av de drivande när Birka musikförskola startade i Växjö 1993. Skolan fungerade länge som ett centrum för andra förskolor och personal på dessa kom regelbundet till Birka musikförskola på studiedagar. När kommunen 1994 gav Östregårds grundskola en musikprofil var Lotta Franzén också inblandad. Hennes anställningsgrad inom högskolans lärarutbildning ökade successivt. År 2002, då hon sa upp sin anställning hos Växjö kommun, hade hon länge varit kompanjonlärare på 50% och universitetsadjunkt på 50%. Hon är numera heltidsanställd och har huvudansvaret för musikavdelningens undervisning inom lärarutbildningen.

Percy Bergman och Jörgen Falk anställdes 1986. Under deras första år var Ingegerd Björklund fortfarande kvar som studierektor för musikutbildningen, men hon sökte sig bort efter något år. ”Musikutbildning bedrevs för förskollärare, fritidspedagoger, lågstadielärare och mellanstadielärare”, berättar Percy Bergman, ”fyra linjer med vattentäta skott emellan.” Det fanns ingen samordning mellan linjerna, alla fick lite undervisning i musik men de som var extra intresserade kunde gå en tillvalskurs. Vid denna tid (1980-talet) fanns det fortfarande ganska mycket resurser för musikutbildningen. Exempelvis kunde alla som hade musik som tillval få individuella lektioner på ett instrument under 5–6 terminer. De instrument som individuell undervisning gavs på var piano, gitarr och blockflöjt. Märkligt nog levde blockflöjtsundervisning kvar vid denna tid inom lärarutbildningen trots att instrumentet länge ifrågasatts som nybörjarinstrument av progressiva musikpedagoger. Percy Bergman minns att blockflöjtsundervisning gavs inom lärarutbildningen i Växjö ända fram till 1990.

I slutet av 1980-talet fick Percy Bergman och Jörgen Falk stränga order om att banta kostnaderna för musikutbildningen. Vid denna tid fanns det utöver dem och Lotta Franzén två fast anställda musiklärare som enbart gav individuella lektioner på instrument. När väl deras förordnanden gått ut gjordes musikundervisningen om radikalt. Istället för att lägga ner undervisningen på piano, som man gjort inom andra lärarutbildningar i landet, satsade Bergman och Falk på digital tek-

nik. Jörgen Falk skaffade fram utvecklingspengar från KK-stiftelsen för ett projekt som gick ut på att låta studenterna med hjälp av datorer och keyboardinstrument kopplade till dessa öva upp spelskickligheten i var hand för sig. ”Studenterna kunde spela med högerhanden och datorn skötte vänsterhandens stämma och så kunde man växla hand ...”, beskriver Percy Bergman. ”Vi tänkte att om vi inte fick pengar för instrumentallärare så skulle vi i alla fall ha 5 eller 10 som spelade keyboard samtidigt och en lärare. Det blev ju i alla fall fem eller tio gånger så billigt. Vårt val var att antingen lägga ner pianoundervisningen eller skaffa keyboards och ha gruppundervisning.” Han fortsätter att berätta om hur populär denna undervisning blev hos studenterna. De jämförde det nya sättet att lära sig med den traditionella blockflöjts- eller pianoundervisningen och tyckte det var mycket mer spännande med den digitala tekniken. Nu kunde de ju också experimentera med olika instrumentklanger i syntharna. Det dröjde inte länge förrän Percy Bergman och Jörgen Falk kom på att de också kunde lära studenterna att spela in. De skaffade fram utrustning för detta och studenterna kunde nu börja experimentera med att göra egna låtar till autokomp. Redan 1991 kunde musikavdelningens första låtskaparverkstad gå som en akademisk kurs.

Under 1990-talet fortsatte musikavdelningen i de spår som dragits upp när kraven på besparingar satte in. Undervisningen var till för studenter på lärarutbildningen och var inriktad på att lära ut metodik, sångrepertoar, ”lite digital teknik” och rytmik. I slutet av årtiondet gavs möjligheten att sätta igång s.k. fristående kurser, dvs. kurser som vände sig till andra studenter än de blivande lärarna. Kurserna i rytmik som Lotta Franzén höll i var populära och gavs tidigt också som fristående kurser. Nya kurser där studenterna kunde arbeta med digital teknik och inspelning utvecklades och gavs även som fristående kurser. Man kom också igång med låtskaparkurser som snart blev mycket populära. Percy Bergman och Jörgen Falk utvecklade vidare tillsammans med Svante Widén, musiklärare vid Katedralskolan i Växjö, en kurs som de kallade Musikvetenskapliga fält. Den innehöll bl.a. moment om musikhistoria och musikteori och det var dessa inslag som gjorde att de vågade sig på att kalla den en musikvetenskap-

lig kurs. Svante Widén, som hade studerat musikvetenskap i Uppsala på 1970-talet undervisade i dessa moment. Widén, vid den tiden knuten på deltid till universitetet som director musices och lärare, var också den drivande kraften när musikavdelningen började planera för en ettårig utbildning inriktad på att öva upp det musikaliska hantverkskunnandet hos studenter som ville satsa på en professionell framtid som musiker. Utbildningen var tänkt som en fortsättning på de studier som bedrivits inom kommunal musikskola. Man vände sig främst till studenter som satsade på att söka in till någon av landets musikhögskolor. Utbildningen som fick benämningen Musikalisk specialisering kom igång i början av 2000-talet och drevs till en början med hjälp av stöd från Växjö musik- och kulturskola som ställde upp med lärare för den individuella instrumentalundervisning som ingick i utbildningen. Den ettåriga kursen ges fortfarande år 2009 och samarbetet kring den med Växjö kommun är nu efter några års uppehåll återupprättat. Genom den här utbildningen och de lärare som kommit att knytas till den (Pia Bygdéus, Klas Peterson, Hans Parment, Dan Alkenäs och Hans-Erik Holgersson) har musikavdelningen kvalitetsmässigt fått ett lyft som gör att den intar en mellanställning visavi lägre musikutbildningar (kommunala musikskolor, musikkurser på folkhögskolor och studieförbundskurser) och den kvalificerade utbildning som erbjuds vid mer ambitiöst inriktade musiklinjer vid vissa folkhögskolor samt vid landets sex musikhögskolor.

Tre trotjänare vid Växjö högskolas /Växjö universitets musikavdelning där högre utbildning i musik bedrivits sedan senare delen av 1960-talet. Från vänster: Evy Jeppson, lärare fram till senare delen av 1980-talet, Percy Bergman, lärare från tidigt 1980-tal och fortfarande i tjänst samt Lotta Törngren-Franzén, lärare sedan början av 1990-talet och idag fortfarande i full verksamhet inom lärarprogrammets musikinriktningsdel. Bilden tog i samband med en återförening 2008 av gamla lärare vid Växjö högskola/ universitet

Växjö universitets vokalsemble är exempel på hur musikutbildning numera ofta bedrivs i ensembleform. Ensemblen leds av Pia Bygdéus (nr 4 från vänster), musiklärare vid universitetets musikavdelning sedan början av 2000-talet. Bilden är tagen vid en konsert i maj 2009 i Asarums kyrka.

År 2001 knöts jag själv på deltid (25%) till universitetets musikavdelning. Jag var då docent i musikvetenskap vid Lunds universitet och tog i Växjö först itu med att arbeta om kursen Musikvetenskapligt fält så att den kvalitetsmässigt nådde upp till en nivå som var jämförbar med de grundkurser i musikvetenskap som fanns på andra universitetstyper där ämnet fanns inrättat. Jag hade även som vetenskaplig ledare uppgiften att se till att de kurser som anordnades av musikavdelningen hade en vetenskaplig anknytning. Jag inriktade mig också tidigt på att försöka bygga in de musikvetenskapliga kurserna i ett utbildningsprogram som innebar att ämnet kunde studeras upp till kandidatnivå. Detta kunde förverkligas fr.o.m. läsåret 2003/2004 då de första studenterna togs in på ett nyinrättat treårigt Kulturledarprogram. Drygt halva denna utbildning omfattar kurser i kulturpedagogik, kultursociologi, förvaltningskunskap, kulturpolitik, juridik och ekonomi samt praktik inom en arbetsplats med anknytning till kultursfären. Under övrig tid (2,5 terminer) bedriver studenterna specialiserade studier upp till kandidatnivå i något av ämnena musikvetenskap, konst- och bildvetenskap eller filmvetenskap. Programmet har varit framgångsrikt vilket bl.a. visat sig genom att flertalet av studenter kunnat hitta arbeten inom kultursektorn efter genomförd utbildning.

2003 fick jag också externa medel för ett forskningsprojekt – *Bildande symfonimusik. Svenska*

orkesterinstitutioners folkbildningsambitioner 1940–2000. Detta medelinflöde innebar att min arbetstid kunde ökas från ca 40% till 100%. Jag anställdes som lektor på heltid och i samband därmed fick jag ställningen som befordrad professor. Forskningsmedlen räckte lyckligtvis fram till min pensionering 2008. Numera tas undervisningen i musikvetenskap omhand av två lektorer (Karin Eriksson och Karin Hallgren) samt en doktorand (Eva Kjellander) som förutom undervisning på Kulturledarprogrammet också svarar för kurser med musikvetenskapliga inslag som ingår i musikavdelningens tre övriga profiler. Dessa profiler är Musikutbildning inom lärarprogrammet, kursen Musikalisk specialisering samt Musikproduktionsprogrammet. Musikvetenskap är således en fjärde profil inom avdelningen. Kombinationen av musikdidaktiska kurser, praktiskt hantverksmässiga musikkurser, kurser i musikalisk/konstnärlig gestaltning och teoretiska kurser vid musikavdelningen har inneburit att Växjö universitet kunnat erbjuda musikutbildningar med både bredd och djup som inte har någon motsvarighet vid något annat universitet eller vid landets musikhögskolor.

Profilen Musikproduktion har som bas ett tvåårigt utbildningsprogram – Musikproduktionsprogrammet – som kom igång läsåret 2003/2004. Initiativtagare till detta var Percy Bergman. Programmet är en direkt vidareutveckling av den tekniska och praktiska musikutbildning med digitala redskap i centrum som han och Jörgen Falk började med redan i slutet av 1980-talet. Det är inriktat på att ge en bred kompetens i musikproduktion omfattande allt från låtskapande till inspelning och marknadsföring av musik. Efter genomförd utbildning hägrar jobb i musikstudio eller som egen företagare inom musikbranschen. Programmet lockade från början ovanligt många sökande och gör så fortfarande. Utbildningen är ytterst mansdominerad och få kvinnor har vågat försöka ta sig igenom den spärr som intagningsproven utgör. Programansvarig är numera musikläraren Patrik Ahlm som bl.a. efter en lång karriär som turnerande dansbandsmusiker och studiomusiker kan tillföra utbildningen viktigt ”inifrånkunskap” om musikbranschen.

Musikavdelningen vid Växjö universitet har förutom dessa bundna profilutbildningar som

främst vänder sig till unga studenter också länge gett s.k. fristående kurser till vilka vem som helst – musikamatörer av alla de slag och i alla åldrar, musikproffs med fortbildningsbehov, lärare som vill bredda sin kompetens, pensionärer som vill förverkliga länge närda drömmar – kan söka sig. Här finns kurser i arrangering, improvisation, barnrytmik, blues i teori och praktik, kammarmusik med inriktning mot vokal-, stråk-, eller brassensemble, pop/rockensemble, musikhistoria, låtskapande och många, många fler. Genom dessa kurser, som ofta går på kvällstid, har musikavdelningen satsat på att dela med sig av sin musikaliska kompetens till en bred allmänhet i Växjö med omnejd.

MUSIKUTBILDNING ANORDNAD INOM RAMEN FÖR ANNAN VERKSAMHET

I Växjö har det efterhand vuxit fram musikutbildningar som inte är knutna till det allmänna skolväsendet. Hit hör utbildning inom institutioner i vilka musicerande är eller har varit en mer eller mindre självklar del av själva verksamheten som inom militärväsendet och i kyrkorna. Egenorganiserad utbildning inom musikföreningar (se exempelvis Magnus Gustafssons bidrag "Ett golvdrag, en såg, ett valshus och ett harem" i denna antologi), musikkurser anordnade av studieförbunden liksom kursverksamhet organiserad av företag som säljer musikinstrument hör också hit. Några av de stora inom detta område presenteras här.

Musikutbildning hos Kronobergarna

Bland musikutbildning av det här slaget märks inte minst den som fram till 1971 ägde rum inom Kronobergsregementets musikkår. Denna var bäst känd under namnet Kronobergarna och hade redan på 1840-talet kasererats, dvs. inkvarterats i Växjö. I likhet med vad som gällde för andra militära musikkårer i landet skedde rekryteringen av nya musiker genom intagning av musikelever. Dessa var 13–18 år gamla när de antogs. Vanligen tog man in 4–5 elever varje år, en ordning som för Växjös del fortsatte fram till dess militärmusikorganisationen totalt ändra-

des genom den s.k. regionmusikreformen 1971. Första året hade musikeleverna samma ställning som meniga soldater, men med viss del av utbildningen specialiserad på musik. Efter elevtiden antogs de som volontärer och de fick därefter i takt med att de förkovrade sig musikaliskt militära tjänstegrader som musikkorporal, musikfurir, musiksergeant osv. För att utbildningen skulle bli så allsidig som möjligt krävde militärmusikorganisationen att musikerna bytte musikkår under denna befördringsgång. Så var gången till exempel för Ingmar Nordström. Han antogs 1946 som 14-åring som musikelev vid I 6 militärmusikkår i Kristianstad. Då han 1952 hunnit så långt att det var dags att söka uppflyttning till musikfurirsgården kunde detta ske genom att han sökte sig till Kronobergarna i Växjö – musikkåren där både hans farfar och far hade tjänstgjort. Här fortsatte karriären spikrakt uppåt. När det 1955 var dags för Kronobergarna att utnyttja den utbildningsplats man förfogade över vid Kungliga Musikhögskolan (Ackis), där den allra högsta militärmusikutbildningen ägt rum sedan tidigt 1800-tal, var det Ingmar Nordström som fick erbjudandet. Av familjescäl – och kanske också därför att framtiden ekonomiskt föreföll ljusare i Växjö – återvände Nordström efter ett års studier i klarinettklassen på Ackis. Då stod det klart att Växjö skulle få behålla sin musikkår. Hela militärmusiken organiserades emellertid om i samma veva. Den tyska besättningen med esskornetter och ventilbasuner byttes ut mot den engelska med bl.a. fagotter, oboe och saxofoner. Hos Kronobergarna fanns det tre musiker i första klarinetstämman och trots att Nordström satsat hårt på sitt klarinettspel fick han finna sig i att den enda soloklarinettjanten i den nya besättningen gick till en äldre kollega. Själv fick han ta sig an förstastämman på altsax. Och en ny läroperiod vidtog innan allt satt på plats på detta instrument. Men då tog han också tillvara alla de speltillfällen som erbjöds för den orkester han startat något år tidigare under namnet Ingmar Nordströms orkester. Tio år senare – 1967 – lämnade han för gott militärmusiken.

Det råder ingen tvekan om att Kronobergarna och de musiker som var knutna till denna orkester har varit mycket viktiga för musiklivet i Växjö och dess omland i egenskapen av professionella musiker som utgjort kärnan i orkestrar som an-

nars främst bestått av amatörer – som exempelvis Musiksällskapets orkester. De insatser de gjorde i dessa sammanhang, som bl.a. stämledare, hade stor pedagogisk betydelse för amatörmusikerna i orkestern. Långt in på 1960-talet hämtade dessutom Växjö Musiksällskap sina dirigenter från Kronobergarna. Från 1908 och under en lång följd av år dirigerades således Musiksällskapets konserter först av Elof Larsén (fram till 1928), sedan av Gustaf Svensson (1930–1944) och slutligen av Bertil Ullbrandt (1945–1957), samtliga musikdirektörer vid Kronobergarna. Som ovan nämnts var Gustaf Svensson också en av de drivande krafterna när Växjö musikskola kom igång 1947 i Ungdomsrådets regi. Inte minst Bertil Ullbrandt kom att bli starkt engagerad i den civila musikutbildningen. Han dirigerade Värends Hembygdskör under en period och ledde också tidvis Vislanda Hemvärnsskårs musikaliska aktiviteter. Vidare var han med om att bilda Ohs bruksmusikkår, organiserade Växjö folkskolors blåsorkester 1941 och blev dess ledare och lärare från 1945 och några år framöver. Här efterträddes han av musikfanjunkaren Carl Johan Bergmarker som hade samma funktion fram till sin död 1990. Ullbrandt toppade sin bana som pedagog i Växjö genom att vara deltidsanställd rektor för Växjö musikskola under åren 1954–1957. Vid denna var det för övrigt ända från starten 1947 vanligt att lärarna på blåsinstrument hämtades från regementet.

Kronobergarnas verksamhet upphörde i praktiken vid tillkomsten av Regionmusiken 1971. Musikerna blev civilanställda och fortsatte att konserter i mindre, mer lätttrörliga ensembler som turnerade och gav konserter på olika orter inom Kronobergs län. Besök i skolorna ingick ofta i turnéplanerna. 1988 uppgick Regionmusiken i Stiftelsen Musik i Kronoberg och vid denna förändring renodlades uppdraget än mer till att förmedla musikupplevelser till barn och ungdom och därigenom stödja och komplettera verksamheten inom länets musikskolor. Vid denna tidpunkt fanns det i stort sett inga militärmusiker kvar i organisationen förutom de som under 1970-talet bytt instrument och gått in i den stråkensemble som från 1979 fick namnet Musica Vitae, samt de kvarvarande blåsare som bildat kvintetten Quintessence (som dock lades ner 1990).

Kyrkornas musikutbildning

I både Svenska kyrkan, som fram till 2000 också var den officiella statskyrkan, och i frikyrkorna har sång och musik alltid haft en viktig funktion och ställning. Många av vårt lands mest gediget utbildade musiker har i alla tider sökt sig till de musikertjänster som funnits i kyrkorna. Som kyrkomusiker har de också alltid behövt fungera både som utövare och som pedagoger. Det är därför ingen tillfällighet att namnen på flera kyrkomusiker nämnts i de beskrivningar av den samhällsstödda musikundervisningen i Växjö som här redan gjorts. Vi har bl.a. sett att kyrkomusiker som Bertil Rask eller Ture Olsson hade viktiga roller då den kommunala musikskolan växte fram från 1947. Också domkyrkoorganisten Gotthard Arnér kom att betyda mycket för musikutbildningen under sin tid i Växjö (1936–1953), bl.a. som lärare vid småskollärarseminariet 1943–53, samt under tidigt 1950-tal vid den kommunala musikskolan. Cedron Strand, som vi mött tidigare som rektor för musikskolan 1974–1997, berättade i en av de intervjuer jag gjort med honom hur viktig kontakten med Arnér som lärare vid Växjö musikskola blev för honom. Det var Arnér som stimulerade honom att söka sig vidare till utbildningen vid musikhögskolan i Stockholm och därmed ledde in honom på den musikpedagogiska banan.

Kyrkomusiker i Svenska kyrkan hade också länge direkt i sin tjänst en viss skyldighet att ge undervisning i den liturgiska musik som behövde finnas i kyrkan, dvs. sång och instrumentalt stöd till denna. Denna skyldighet fanns i stort sett under hela den tid Svenska kyrkan var statskyrka och det innebar att musikintresserade församlingsmedlemmar kunde vända sig till kyrkans kantor och organist och få undervisning i sång och orgel/piano samt viss musikteoriutbildning utan särskild kostnad. Kyrkomusikernas stora kunnande inom det vokala området innebär som regel också att de varit intresserade av att skapa körer för barn, ungdomar och vuxna. Den pedagogiska uppgift som de tagit på sig i rollen som körledare skall inte underskattas.

Musikutbildning i kyrklig regi förekommer också på S:t Sigfrids folkhögskola. Skolan grundades 1942 av Växjö stift, men det var först i slutet av 1970-talet som man satte igång med musikkurser. Stiftets flaggskepp när det gällde musikut-

bildning var annars Oskarshamns folkhögskola, där man under 1960-talet hade kommit igång med bl.a. kantorsutbildning. Kurserna vid S:t Sigfrids folkhögskola sågs till en början som förberedelse för att söka till den mer kvalificerade utbildningen i Oskarshamn. Verksamheten på S:t Sigfrid hade dragits igång av ett par lärare med musikbakgrund – Hans-Olof Stavert och Sven-Erik Johansson – som båda var kantorsutbildade, berättar Hans Linden i den intervju med honom som jag genomförde i maj 2009. Linden anställdes 1979 som musiklehrare vid skolan. Då fann redan musiklehraren Gunnar Borén vid skolan. Han hade hand om undervisning på orgel och piano samt i musikteori och Linden tog hand om de ämnen som han bäst behärskade: sång, kör-sång, röstvård, och scenisk gestaltning/teater. Utbildningen var sedan 1978 tvåårig och hade utvecklats till att vara en allmänt förberedande kurs för alla som tänkte satsa på en bana som professionell musiker. Men man tog också in amatörer som ville förkovra sig. Hans Linden berättar om en 50 år gammal dragspelar som sökte sig till skolan när han var arbetslös och som också kom att fullfölja den tvååriga kursen. ”Han blev ett roligt komplement till alla ungdomar som hysteriskt skulle in på musikhögskola eller ta kantors-examen”, beskriver Hans Linden.

Kursen hade en allmän inriktning och undervisningen omfattade till en början främst den klassiska repertoaren. ”Vi undervisade klassiskt, det går ju inte att sticka under stol med. Pop och jazz kom också med om de ville, men det var inget som vi systematiskt gick in för.” Han fortsätter:

Vi hade 25 platser, som vi alltid tänjde på lite så det kunde bli 27, 28. Vi tog alltså in efter hur många som hade avgått. Lite vartannatårstendens. Antagningsproven var mycket diversifierade, det var inte så att man gick på poäng, det skulle inte funka för en så liten linje. Ur den stora skaran som sökte försökte vi få till en fungerande kör, fungerande ensembler, fungerande könsfördelning, fungerande instrumentbesättningar osv. osv. Så att det var ett pusslande och plockande fram och tillbaka efter antagningsproven för att se att vi hade en musiklinje som fungerade därför att förutsättningen för att driva det här är ju att jobba tillsammans och kollektivt. (Hans Linden i intervju 2009–04–14)

I mitten av 1980-talet deltog Linden i en konferens om framtidens musikutbildning där representanter för högskoleutbildningarna på musikhögskolorna deltog. Han kom hem med en mängd idéer

och fick fria händer att göra om musiklinjen. Han organiserade om verksamheten så att den tydligt inriktades på musikhögskolornas behov. ”Följden var att det tog ett år högst, sedan var vi en av de bästa musiklinjerna i landet. Vi hade ett konstant insläpp [av våra elever] på 80% under flera år.” Hans Linden sade upp sig från sin tjänst under en turbulent brytningstid på skolan och på det följde ett antal oroliga och mindre lyckosamma år för musiklinjen – också hans kollega slutade sin anställning i samma veva. Först omkring år 2000 var en återuppbyggnad av musiklinjen genomförd. Denna svarade främst Sara Wåhlin för. Den har numera fyra inriktningar: Klassisk, jazz, rytmik och komposition och tar in ca 25 elever per läsår som följer undervisningen 1–2 år. Utbildningen är väl beskriven på en informativ hemsida (S:t Sigfrids folkhögskola/musiklinjen).

Skolan har utöver de lärare som redan nämnts kunnat knyta till sig många kompetenta lärare. Pianisten och kompositören Ladislau Müller var under en lång följd av år lärare i teoretiska ämnen (musikteori, musikhistoria). På stråksidan har skolan alltid haft mycket skickliga lärare. En av dem är Lars Jöneteg som länge hade hand om stråkmusikundervisning på folkhögskolan samtidigt som han var verksam inom Växjö musikskola och vid Musikhögskolan i Malmö. Han efterträddes så småningom av en annan av Växjöjs prominenta musiker: Wieska Szymczyńska som nu undervisar på viola, violin och i kammarmusik och leder den kammarorkester som etablerats på skolan. Den senare verksamheten drivs tillsammans med musikavdelningen på Växjö universitet. Wieska Szymczyńska är i likhet med sin föregångare verksam som stråkpedagog vid Malmö Musikhögskola. Också sångundervisningen vid S:t Sigfrids folkhögskola har gott renommé.

Hans Linden kan också räkna upp en lång rad namn på skolans musikelever som gått långt. Flöjtisten och kammarmusikern Mikael Pettersson är en av dem liksom operasångarna Monika Danielsson och Mattias Dalström. Han avrundar: ”De flesta har ju blivit pedagoger och de är ju inte lika namnkunniga. De finns överallt. Vi har översvämmat landet med våra före detta elever.”

Musikutbildning knuten till kyrklig verksamhet förekommer också inom några av de frikyrko-

församlingar som finns i Växjö. Missionskyrkan ordnar för de allra yngsta barnen något som kallas "Trall och Sprall". Här ryms för barn mellan 0–3 år både sång, rörelse, ramsor och lek. För barn 10–13 år finns "Happy Voices" med kör-sång med "massor av roliga låtar" står det på kyrkans hemsida. Likaså har Ulriksbergskyrkan en egen musikskola. Denna drivs i samarbete med Studieförbundet Bilda. Undervisningen omfattar främst kurser i piano och trumpet. Både nybörjare och mer erfarna elever är välkomna. Verksamheten är avgiftsbelagd.

Studieförbundens musikkurser

Musikkurser fanns med i den utbildning som ett antal folkrörelsebaserade studieförbund som ABF, IOGT-NTO, KFUM/KFUK, Folkuniversitetet m.fl. anordnade från tidigt 1900-tal. I de fall dessa etablerade sig i Växjö satte de också igång kurser i musik och sång. Att få ett samlat grepp om omfattningen av denna musikutbildning i Växjö med omnejd har tyvärr visat sig bli alltför tidskrävande. Det är ändå på sin plats att här ha med ett avsnitt om denna verksamhet eftersom den att döma av de uppgifter som finns tillgängliga för Sverige som helhet sannolikt varit omfattande och betydelsefull för musiklivet i Växjö.

1947 genomfördes en folkbildningsreform som innebar att studieförbunden fick statsbidrag till kostnader för cirkelledare och för studiematerial. Statsbidragen kompletterades med bidrag från landsting och kommuner. Reformen innebar bl.a. att statsbidrag till yrkesinriktade kurser liksom till cirklar i konsthantverk och musik tilläts. Att detta ledde till igångsättning av nya kurser i Växjö tyder den ström av ansökningar om kommunala bidrag till musikcirklar som ställdes till Växjö kommun från denna tid. En noggrann genomgång av kommunala handlingar rörande bidrag till studieförbund skulle således kunna ge ett mått på hur omfattande studieförbundens musikcirkelverksamhet i Växjö varit. Ett nedslag i ett protokoll från Växjö kulturekonomiska nämnds sammanträde den 6 september 1961 visar att ABF detta år sökte bidrag för två musikcirklar varav en i sång med 13 deltagare under ledning av Frieder Hedenborg och en cirkel kallad "Mu-

sik utan gränser". Liberala studieförbundet sökte bidrag för två cirklar i gitarrspel och Svenska landsbygdens studieförbund för kursen "Vi spisar jazz". De flesta ansökningarna stod Studieförbundet för. Det sökte bidrag för en kurs i klarinett (ledare sergeant Ingmar Nordström), en i trumpet (ledare fanjunkare Erik Merbom), fyra cirklar i dragspel (ledda av musikläraren Torsten Andersson) och två cirklar i gitarr (också ledda av Torsten Andersson). Även Växjö Evangeliska samarbetskommitté fanns med i denna omgång med bidragsansökningar och sökte pengar för tre cirklar i piano/orgel och två cirklar i gitarr.

I början av 1980-talet sågs bidragsbestämmelserna för statsbidrag till studiecirklar åter igen över. Från denna tid blev det möjligt att ge statsbidrag till studiecirklar som utgjordes av band som spelade rock- och popmusik. Denna studiecirkelinriktning har blivit oerhört populär och eftersökt. I den statistik om studieförbundens verksamhet som Statens Kulturråd numera årligen sammanställer och publicerar framgår att det totala antalet studiecirklar under 2007 var 280 000 med drygt 2 miljoner deltagare. Kurser i Improvisatorisk musik (rock- och popband) och Sång och musik i grupp dominerade med drygt 20 procent av alla studiecirklar som anordnades. I samma publikation finns också uppgifter på länsnivå. Tabellen "De tre mest populära studiecirkellämnena efter antalet studiecirklar och län år 2007" ger beskedet att för Kronoberg var Sång och musik mest populär (6,7%), därefter följde Annan utbildning i religion (6,5%) tätt följd av Improvisatorisk musikrock, jazz etc. (6,3%).

Musikverksamheten är idag så omfattande och betydelsefull för studieförbunden att man genom samarbetsorganisationen Folkbildningsförbundet tagit fram broschyren *Det spelar roll. Om musik i cirklar* (febr. 2009). Där finns uppgiften att förbunden genomför mer än 40 000 musikcirklar per år och att mer än 10 600 band spelar i ca 4 300 replokaler över hela landet. Studieförbunden är engagerade i ca 260 lokala musikhus. Växjöns andel av detta utbud vore givetvis spännande att känna till men sådan statistik har inte gått att finna. En enkel sökning på vilket utbud som de nio studieförbund som numera är statsbidragsberättigade planerar för hösten 2009 i Växjö ger som resultat att fem av dem (Studieförbundet, Studieför-

bundet Vuxenskolan, Sensus, Medborgarskolan och Nykterhetsrörelsens Bildningsverksamhet) sammantaget planerar att få igång 40 studiecirk-
lar. Sannolikt tillkommer några fler som nu, i juli 2009, fortfarande befinner sig på planeringssta-
diet.

*Musikutbildning anordnad av kommersiella företag
– Hagströms musikskola*

Mitt under andra världskriget, när framtiden fort-
farande var orolig och osäker för de som för-
sörjde nöjesindustrin med musikinstrument och
musiktryck, fick Sven Magnusson erbjudande om
att ta över Rudbergs musikhandel i Växjö. Butiken
fungerade bl.a. som konsignationsnederlag för
Hagströms musik, ett musikföretag med bas i
Älvdalen som vuxit sig rejält starkt under mel-
lan-krigstiden. Sven Magnusson hade 16 år gam-
mal börjat som biträde i affären 1938, samma år
som han också bildade sin första orkester, Sven
Swingers. Rudberg längtade hem till Norrland
och en sommar gav han sig upp dit. Butiken läm-
nade han till Magnusson att sköta:

Jag sålde som bara den och det gjorde att Albin [Hagström]
fick upp ögonen för mig. Jag sålde som 'fasen', jag kände ju
alla genom orkestern. När Rudberg kom tillbaka en dag sa
han, 'nu är det en lokal ledig uppe i Sundsvall, jag sticker.
Slår igen affären.' [...] Vi ringde till Albin. 'Det går ju inte att
stänga', tyckte han, 'du Magnus [som han alltid kallades] får
ta över'. (Sven Magnusson i intervju 2009-05-17).

Nu fick butiken heta Hagströms musikhandel
och blev en i den långa rad av butiker som företa-
get etablerade från slutet av 1930-talet. När de var
som flest mot slutet av 1950-talet var de 48 styck-
en. Nästan varje större stad i Sverige hade sitt
Hagströms, en butik till vilken de flesta som höll
på med mer populära musikgenrer – proffs såväl
som amatörer – vände sig för att köpa eller hyra
instrument, reparera dem och skaffa noter till da-
gens mest populära schlager. Hagströms-företa-
get hade 1932 startat dragspelstillverkning i stor
skala. Efter kriget började man också tillverka
gitarrer, först akustiska men snart också elgitarrer.
Andra instrument som såldes i butikerna – mest
blåsinstrument som trumpet, klarinett och saxo-
fon och slagverksuppsättningar, dvs. instrument
som dansorkestrarna ville ha – importerades.

Albin Hagström, företagets driftige grundare,

lanserade direkt efter kriget idén att försäljnings-
organisationen skulle kompletteras med studie-
cirkelverksamhet där företagets kunder fick
möjlighet att lära sig traktera de instrument som
såldes i butikerna. I de intervjuer jag gjort med
Sven Magnusson och i material som ställts till
förfogande av Karl-Erik Hagström (son till Al-
bin), skymtar en uppgift om att Albin Hagström
fick uppslaget att starta en utbildningsverksam-
het genom sina kontakter med USA. Här hade
Hagströms kort före kriget försökt etablera verk-
samhet och Albin hade under ett antal resor i
USA snappat upp att musikhandlarna där ofta
bedrev kursverksamhet i egen regi. Lanserandet
av idén med musikkurser sammanföll i tiden med
att Hagströms anställde en försäljningschef. Han
hette Roland Beronius och hade varit chef i södra
Sverige för skrivmaskinsföretaget Remington. I
detta hade man framgångsrikt ökat försäljningen
med hjälp av skrivmaskinskurser med gruppun-
dervisning där kunderna hyrde maskin under
kurstiden. När kursen var avklarad fick de räkna
av hyran på försäljningspriset och ett avbetal-
ningsavtal upprättades. Beronius införde samma
koncept för de kurser i dragspel som kom igång
på några orter redan hösten 1945. Om Växjö
fanns med i denna första vända har inte gått att
reda ut. Klart står i alla fall att kursverksamhet
bedrevs i Växjö under 1946 och att Sven Magnus-
son då också fick i uppdrag av Albin Hagström
och Beronius att ta fram lämpligt undervisnings-
material för det som nu kom att kallas Hagströms
musikskola.

Undervisningen omfattade tidigt även kurser
för gitarr och trummor och senare tillkom kur-
ser för klarinett, trumpet och saxofon samt elor-
gel och keyboard. 1952 rapporterar dragspelaren
Andrew Walter till *Accordion Journalen* om Hag-
ströms musikskoleverksamhet i Växjö:

Mellan 1 200 och 1 500 elever har Hagströms haft under de
senaste 6-7 åren i Växjö med omnejd. Kurserna sträcker sig
numera över hela Sydsverige, tack vare duktige föreståndar-
en SVEN MAGNUSSON som reser runt med instrument-
demonstrationer och lärareutbildning.

Detta berättar TORSTEN ANDERSSON vid en påring-
ning till Hagström-Musik, Växjö. Han är själv lärare i Växjö
och har där ett hundratal elever. På fritiden spelar han i che-
fen Sven Magnussons orkester SVEN SWINGERS, där han
omväxlande spelar dragspel och vibrafon. Kapellmästaren
själv spelar klarinett och dragspel. Med två så förnämliga

Vår
Dragospelsskola
startar inom kort
Sommarkurs!
Såväl hybbrjäre som tidigare elever mottagas. Avgiften för 10 veckors undervisning är 25:— kr. inkl. notex.
DRAGSPEL UTHYRAS VID BEHOV TILL ELEVER!
Anmälan om deltagande sker till
Hagström
MUSIK
Storgat. 33. VÄXJÖ. Tel. 1254.

Annons från 1946 (publicerad i *Smålandsposten* 6/4 1946) där Hagströms musik i Växjö gör reklam för sin kurs i dragspel.

dragspelare i ensemblen är det förståeligt att Carl-Henrik Norins exempel med dragspel i "Millerklangbesättning" följs. Bandet består av fem man plus sängerska. (*Accordion Journalen* 1952:3, s. 4)

I den organisation som Hagströms byggde upp var Sven Magnusson vid denna tid inte bara butiks-föreståndare utan också distriktschef med uppgift att få igång så många kurser som möjligt i Kronobergs, Kalmar och Blekinge län. Han beskriver den hektiska tid han hade en bit in på 1950-talet när musikskolan var fullt utbyggd i distriktet:

Vi hade undervisning på ett trettio-tal ställen. Jag reste var-enda kväll till olika ställen [och satte igång kurser]. Det var så många kurser – vi började i september och startade på en plats, Emmaboda eller var det nu var och jag höll på varenda kväll ända till dess det gått tre månader, då började man ha avslutning för de som hade startat i september – så många kurser hade vi. Det var ett enormt jobb, jag fattar inte hur man orkade med. Det var en mycket fin organisation. Vi var effektiva. (Sven Magnusson i intervju 2009–04–28).

Magnusson förberedde kursstarterna noga. Han letade upp och engagerade lämpliga lärare, för-handlade sig till lämpliga lokaler för undervisningen ute i byarna och annonserade flitigt efter elever/kunder i lokalpressen (se bild på denna sida). När det var dags att sätta igång kursen lastade han sin bil med instrument som skulle hyras ut till eleverna och for ut till kurslokalen för att skriva hyrkontrakt. När kursen var klar efter 10 veckor fanns han åter på plats, denna gång för att övertala eleven att börja betala av på instrumentet så att det kunde bli dennes eget. Han uppfyllde i högsta grad de förväntningar som Hagströms ställde på verksamheten, förväntningar som bl.a. kunde uttryckas så här:

Musikskolorna har ju visat sig vara ett utmärkt försäljnings-instrument, då det gäller att komma i kontakt med musik-intresserat folk, som inte fångas av butiksreklamen. Här ha vi haft glädjen notera ett mycket förtjänstfullt arbete på många håll, vilket också visat sig i försäljningsstatistiken. Men mycket finnes ytterligare att göra för att bygga ut an-talet musikskolor till platser, som ej tidigare bearbetats med denna försäljningsform. En forcering av detta arbete är så mycket mera nödvändigt som även andra musikföretag fått upp ögonen för de fördelar, som kan vinnas med sko-lorna. Penetrera distriktet med avseende på de möjligheter som återstår, så att vi blir representerade på varje plats där tillräckligt relevant kan erhållas, och lägg ned intresse på att skaffa bra krafter som lärare, så att intresset hålles vid liv under kurserna och eleverna får det utbyte av undervisningen som är avsikten. Och släpp inte kontakten med elev-erna sedan kursen är slut utan se till att ombuden sätter sig i

förbindelse med gamla kursdeltagare då och då, så att dessa får känslan av att företaget intresserar sig för deras framsteg och står till tjänst med råd beträffande utbyte av eller köp av spel. (ur brev ställt till samtliga distriktschefer från A.-B Albin Hagström, 9 januari 1950).

Hagströms musikskola bedrev verksamhet från 1945–1983 då Hagströms som företag upphörde med sin verksamhet. Magnusson uppskattar att det totala antalet elever under denna period blev ca 70 000. Själv var han aktiv som läromedelsförfattare och som administratör/lärare i sitt eget distrikt ända fram till slutet och hans betydelse för musikskolan skall inte underskattas. Hagströms i Växjö med Magnusson som chef fungerade länge som utbildningscenter för nya distriktschefer ute i landet. De skulle alla under en period i början av sin anställning gå i lära hos Magnusson för att bli insatt i hur företagets musikskola skulle skötas.

Relationen mellan Hagströms musikskola och Växjö kommunala musikskola förtjänar att lyftas fram. Det finns en entydig dokumentation om att Hagströms musikskola i Växjö kom igång minst 1,5 år före den kommunala musikskolan. Magnusson uttrycker detta klart i de intervjuer jag gjort med honom. "Vi började innan de kommunala musikskolorna började", säger han och berättar att Bertil Rask erbjöd honom att ta hand om klarinettundervisningen när kommunens och Ungdomsrådets musikskola satte igång 1947. Han avböjde bestämt. "Då hade vi ju kurser själva. De härnade oss med sin gruppundervisning. Hagströms musikskola har stått modell i många avseenden för den kommunala musikskolan", förklarar han stolt. (Intervju med Sven Magnusson 17/9 2007).

Under Rasks tid som rektor för Växjö kommunala musikskola var förbindelserna mellan denna och Hagströms musik fina, betygar Magnusson. Hagströms satsade till en början mest på kurser i dragspel och det var ett instrument som inte hörde hemma i den kommunala musikskolan vid denna tid. Rask var positiv till Hagströms därför att eleverna i den kommunala musikskolan där kunde hyra instrument enkelt och relativt billigt. Under de år då först Bertil Ullbrandt följde av Ture Olsson och senare Janis Ozolins förestod den kommunala musikskolan försämrades däremot relationerna mellan de två utbildningsanordnarna. Magnusson menar att detta berodde på att de

inte ansåg att de populära genrer som Hagströms främst inriktade sig på borde stimuleras och hållas vid liv genom kursverksamhet. Först då Cedron Strand tillträdde blev samarbetet bättre, något som hängde samman med Strands insikt om att ungdomars intresse för populärmusik måste tas på allvar.

Som ovan berörts fick svenskt kulturliv en extra stimulans 1947 då det blev möjligt för studieförbunden att få statbidrag för ungdomscirklar i bl.a. musik. Hagströms i Växjö försökte tidigt intressera studieförbunden för att sätta igång kurser för instrument som de själva tillverkade – dragspel, gitarrer och så småningom keyboards. Studieförbunden var länge mycket negativa till kurser för dragspel därför att de inte var statsbidragsberättigade. Det var först med Studieförbundets inträde på scenen 1959 som isen bröts. Studieförbundet (Sf) växte fram ur organisationen Jordbrukarnas ungdomsförbund (JUF) och denna bakgrund kan vara en förklaring till varför det nya studieförbundets förste studierektor, Olle Sandholm, började ifrågasätta de statsbidragsbestämmelser som uteslöt dragspelet som värdigt instrument. Dragspelet hade länge haft sin starkaste supporterklubb bland landsbygdsbefolkningen och var också ett omtyckt instrument – t.o.m. ofta nödvändigt som ersättning för undermåliga och dåligt stämda pianon – i de dansorkestrar som turnerade i landsorten. Sandholm gav sig in i debatten med en artikel benämnd ”Demokrati, pedagogik och dragspel”. Att utesluta dragspelet var ett tecken på förakt för bildningssträvandena hos den stora allmänheten, menade han. ”Har vi demokrati så skall vi ha dragspel” skriver han inledningsvis och fortsätter lite längre fram:

Det är inte dragspelet gentemot fiolen eller mandolinen det gäller utan det är att få kontakt med musiken och nå färdigheter och kunskaper på ett sätt som ger musikalisk upplevelse.” (citerat efter Leif Kindlund, Ett nytt studieförbund tar sig ton, i Hetty Roth (red), *Möjligheternas tid. Femtio år med Studieförbundet*. Stockholm: Studieförbundet, Riksförbundet, 2008, s. 35.)

Sven Magnusson minns hur debatten och Sandholms stridbara skrivelser ledde till att också dragspelskurser började dyka upp i studieförbundens kursutbud från och med 1960-talet. Hagströms musikskola i Växjö började nu också mer regelmässigt samarbeta med studieförbunden och

detta samarbete fortsatte fram till 1983 då musikskolans verksamhet upphörde i samband med nedläggningen av företaget.

Men Magnusson slutade inte med sin pedagogiska verksamhet. Han fortsatte istället med musikundervisning i egen regi genom det lilla företag han bildade 1983 – MON (Musik & Notproduktion HB). Genom detta saluför han de musikskolor och musikalbum som han sedan 1945 utarbetat för dragspel, gitarr, elorgel och keyboard. Och fortfarande, vid 86 års ålder, ger han lektioner på dragspel och elorgel två kvällar i veckan till gamla som unga elever. Annat som denne vitale och energiske musiker en gång i tiden satte igång och drev tillhör historien. Musikhandeln Hagströms levde mellan åren 1943 och 1983. Sven Swingers orkester lades ner 1954 efter att ha varit igång i 16 år. Inte mindre än ett 50-tal musiker, bl.a. dem Magnussons hustru Ingrid Edh- Magnusson, kom att i kortare eller längre perioder tillhöra denna. Åren 1964–1978 kunde Magnusson också titulera sig revydirektör som bas för Växjörevyn. Alla föreställningarna blev stora publiksuccéer, den sista med 46 fullsatta föreställningar. Nämnas bör givetvis också att han och Björn Danielsson tog initiativet 1980 att bilda Växjö Big Band. På 1990-talet startade han en dragspelsensemble som var igång i 8 år och som bl.a. spelade i radio och gav ut två CD 1997 respektive 2001.

PRIVAT MUSIKUNDERVISNING

Sven Magnusson tillhör således numera den ganska stora skara musiker i Växjö som delar med sig av sitt kunnande till privatelever. Så länge det funnits yrkesmusiker i Växjö så har det också varit möjligt att privat och utan förmedling av en läroanstalt eller organisation gå i lära hos dem. Att här räkna upp alla de skickliga sångare och instrumentalister som genom tiderna skolat upp nybörjare och mer försigkomna musiklärningar låter sig knappast göras. Ett par av dessa är det dock omöjligt att hoppa över. Dessa är Anna Carolina Edholmer och Sylvia Mang-Borenberg. Deras karriärer som privatlärare överlappar tidmässigt delvis varandra och tidvis sägs de ha varit om inte bittra så i alla fall skarpa rivaler.

Sångpedagogen Anna Carolina Edholmer tillsammans med Lawrence Johnson som 1985 tog över verksamheten vid Edholmerinstitutet, den sångpedagogiska skola som Anna Carolina Edholmer började bygga upp från slutet av 1950-talet. Foto: Per-Erik Sandebäck, *Smålandsposten*

Anna Carolina Edholmer har figurerat tidigare i denna text som lärare på Växjö kommunala musikskola i början av dess verksamhet. Som nämnts sa hon upp sin anställning i samband med rektorsbytet 1957 då Ture Olsson tillträdde. Hon stegade sedan ampert upp till skoldirektören Georg Lücklig och la fram sitt problem med att hitta en lokal att bedriva undervisning i. Mötet beskrivs så här:

Han var mycket vänlig och förstående och ansåg att mina planer på en privatskola var kloka. Vi behöver privata initiativ sa han, och så länge jag har något att säga till om, så ska fru Edholmer få tillgång till lokal. Denna hans vänliga hjälpsamhet glömmar jag aldrig. Det var så olikt vad

jag tidigare mött. Lücklig var med i styrelsen för teatern. Man hade just byggt till loger och andra utrymmen på baksidan och allra överst på fjärde våningen fanns ett litet lustigt kyffe, och där installerade jag mig med mitt lilla piano. (Edholmer, 1988, s. 103)

Hon beskriver också den långa, strävsamma men också glada och ur arbetssynpunkt fina tid som följde. Hon kunde nu genomföra alla planer som hon inte fått möjlighet att förverkliga i musikskolan. Snart började hennes elever komma in på högre skolor i Stockholm, Göteborg och Malmö. ”Det var ett sjudande liv och när jag någon gång läser i mina tidningsurklipp, så frågar jag mig hur jag hunnit med och orkat så mycket arbete”.

Det var i det lilla kyffet överst på teatern som ett antal sedermera kända sångare började sin artistbana: Jonny Blanc, Tord Slättegård, Monica Sjöholm, Lars Kullenbo och Marie Louise Lagergren, för att nu bara nämna några. Till en början förenade Anna Carolina Edholmer sitt arbete som pedagog med konsertverksamhet och framträdde främst vid kyrkokonserter i kyrkor över hela landet. Så småningom insåg hon att hon var tvungen att välja därför att tiden inte räckte till och ekonomin blev lidande. Från 1961 och i elva somrar i följd, fram till dess hon fyllde 67 år, var hon istället sommartid lärare i sång vid Kungliga musikaliska akademiens kurser för utbildning av kyrkokantorer i Göteborg. För denna insats och allt annat kulturarbete på sångundervisningens område belönades hon 1979 med akademiens högsta utmärkelse, medaljen för tonkonstens främjande. Samma år erhöll hon Växjö kommuns stora kulturstipendium.

Så småningom tog åldern ut sin rätt. Anna Carolina Edholmer började i början av 1980 minska antalet undervisningstimmar vid det egna institutet. Avvecklingen tog några år:

Det kändes vemodigt att säga nej till rara, begåvade ungdomar, som sökte utbildning. Under de senaste åren sökte jag efter någon som ville och kunde ta över verksamheten. Ett absolut villkor var att mina idéer och min uppfattning om tonbildning och röstvård skulle föras vidare och omfattas till fullo av min efterträdare. Till sist fann jag vad jag sökte, en f.d. elev, den unge Lawrence Johnson. Han har en god och mångsidig utbildning. Han övertog hela verksamheten 1985. (Edholmer, 1988, s. 113)

Lawrence Johnson driver idag fortfarande sångskolan under namnet Edholmerinstitutet. Anna Carolina Edholmer blev något år efter att han tog över verksamheten grundligt firad då hon fyllde 80 år. En festkonsert anordnades i Katedralskolans aula vid vilken gamla elever som samtliga var knutna till olika operahus, nya elever vid Edholmerinstitutet, en kör från Växjö domkyrka, musikskolans ungdomsorkester samt en barockensemble från Stockholm medverkade. Vid detta tillfälle instiftades också en stipendiefond vars avkastning skulle gå till sångstuderande ungdomar från Växjö. Det var jubilaren själv som tagit initiativet till denna. Anna Carolina avled år 1995.

Följande avsnitt om Sylvia Mang-Borenberg bygger på uppgifter som Hans Linden ställt till

mitt förfogande. Linden har under 2009 gjort flera intervjuer med henne för en planerad artikel som helt ägnas hennes verksamhet som sångpedagog. Sylvia Mang-Borenberg började arbeta som sånglärare på kommunala musikskolan i Växjö 1967. Hon hade då bakom sig en lång karriär som musiker och sångare och hade i ett tiotal år verkat som sångpedagog i Ronneby. Hon föddes i Craiova i Rumänien 1924 och började vid 7 års ålder spela violin och efter några år också piano. Som tioåring antogs hon i piano och violin på konservatoriet i hemstaden. 1940 kom hon, knappt 16 år gammal, in i solopianklassen vid musikakademien i Wien och fortsatte snart också i solosång- och operaklasserna vid samma läroanstalt. Efter krigsslutet hamnade hon så småningom 1947 i Sverige och inledde här sin artistbana med att framträda som sångsolist i romans och konsertprogram. 1956 avlade hon en sångpedagogisk examen vid musikhögskolan i Stockholm och började samma år arbeta som sångpedagog i Ronneby. Efter några år prövade hon på att sätta upp operor eller ”leka opera” som hon själv uttrycker det. Hennes sångpedagogiska skicklighet upptäcktes snabbt bl.a. av folk i Växjö. Domkyrkoorganisten Ture Olsson sände sina döttrar till Ronneby för röstskolning och Janis Ozolins hade en son som var med i hennes operauppsättningar. Upptäckten av hennes förmåga följdes av olika försök att locka henne till Växjö.

Detta lyckades man med så småningom. Då Sylvia Mang-Borenberg anställdes vid Växjö kommunala musikskola 1967 var det fortfarande möjligt för vuxna elever att söka sig till skolan. Det var en av förutsättningarna för att hon utanför den kommunala anställningen kunde anordna mer ambitiösa konserter där de medverkande eleverna sjöng romanser, avsnitt ur operor eller sakrala verk. 1970 vågade hon sig på en hel opera nämligen Flotows *Martha*. Året därpå blev det Mozarts *Enleveringen ur seraljen* i samarbete med Stockholmsoperan. Varje år långt in på 1980-talet blev det sedan opera- och operettuppsättningar som ofta också gavs i orter utanför Växjö. Det var stycken som Humperdincks *Hans och Greta* (1972), Aubers *Fra Diavolo* (1973), Verdis *La Traviata* (1974), Orffs *Den kloka flickan* (1975 och 1976), Strauss’ *Läderlappen* (1977, 1978, 1980), Mozarts *Trollflöjten* (1981), Zellers *Fågelhandlaren* (1983) och

Sylvia Mang-Borenberg var aktiv som sångpedagog långt in på 2000-talet. Om hon också undervisade på dragspel förtäljer inte historien men forna elever berättar att hon trakterade instrumentet mästerligt. Bilden från *Smålandsposten* 26/3 1982. Foto: Roy Himsel.

Kálmáns *Grevinnan Mariza* (1985). Utöver detta blev det också ett uppskattat musikteaterprogram om Jenny Lind och Kristina Nilsson 1978, med repris 1979, och en stor opera- och operettkavalkad på teatern i Folkets park 1984. Det senare året ägnades också åt förberedelser för *Skapelsen* av Haydn. Den hade premiär i Furuby kyrka 1985, under flera år framfördes sedan detta verk i ett antal kyrkor runt om i Småland.

Med den här konsert- och operaverksamheten skapade Sylva Mang-Borenberg unika möjligheter för en lång rad sångare att ta sig fram på opera- och operettscener i Sverige och Europa. Bland dessa återfinns namn som Lena Nordin, Malin Hartelius, Helen Johansson (gift von Orlovsky), Kjell Henriksson, Britta Bertilsson (gift Johansson) och Hans-Peter Edh. Hennes engagemang för elevernas förkovran var också så stort att hon flera somrar i rad packade sin bil full med lovande ungdomar och drog iväg med dem till Wien eller Hamburg för att titta på operaföreställningar.

1987 avgick Sylvia Mang-Borenberg från sin

tjänst på musikskolan. Hennes karriär som framgångsrik sångpedagog var ingalunda slut då. I hemmet Östralund i Ingelstad, ett tidigare ålderdomshem med massor av utrymme, fortsatte verksamheten i ytterligare tjugo år. Ett stort antal av hennes elever har deltagit i de opera- och operettuppsättningar som Leif Sandberg genom Linnéateatern ordnat i Växjö under de senaste decennierna. Och i dessa uppsättningar fanns Sylvia Mang-Borenberg länge med i rollen som instuderare.

SLUTREFLEKTION

The hidden musicians – music-making in an English Town är titeln på en redan klassisk bok som kom ut i slutet av 1980-talet. Den skrevs av etnologen Ruth Finnegan och utgör en bred och heltäckande studie av alla musikevenemang som ägde rum och alla musiker – professionella såväl som amatörer – som var verksamma under några år på 1980-talet i Milton Keynes, en medelstor stad i

England med ett då ganska nytt universitet. Finnegan var nyinflyttad universitetslärare och hade satt sig för att ta reda på hur musiklivet fungerade i staden. Hennes förvånade slutsats är att musicerande pågick överallt i staden och engagerade långt fler människor än hon i sin vildaste fantasi kunde ana. En annan lika förvånande upptäckt hon gjorde var att de flesta som regel höll sig endast till ett slags musik som utövar och lyssnare. Det musicerande andra ägnade sig åt hade de mycket vaga föreställningar om. Alla hade fullt upp med att ägna sig åt "sin" musik. Få människor hade koll på hela det fantastiska utbud som verkligen fanns i staden.

Finnegans studie har ofta dykt upp i mina tankar under den tid jag samlat material om hur musikutbildningsmöjligheterna sett ut i Växjö under de senaste 50 åren. Jag har slagits av hur rikt förgrenade de är och att så många människor varit engagerade som lärare eller elev, som stödjande föräldrar, fritidssysslande amatör som vill bättra på teknik och repertoar eller kanske som plågad granne när övandet pågått för länge.

En spännande iakttagelse är att de tre slag av musikutbildning jag beskriver – offentligstödd, föreningsbaserad eller sådan som anordnas i privat regi – ofta är sammanflätade på ett ganska komplicerat sätt. Några lärare rör sig mellan många olika utbildningsanordnare och fungerar i många olika pedagogiska sammanhang. Andra håller sig till en liten begränsad del och blir som lärare eller elev specialister på ett instrument, en genre eller på musik från en tidsepok.

Under arbetets gång har jag också ofta kommit att fundera över den uppdelning i å ena sidan individuell musikundervisning där den musikstuderande ensam möter en lärare som i rollen som mästare förmedlar sitt kunnande, å andra sidan gruppundervisning där lärandet sker både direkt med hjälp av ledaren/lärares instruktion men också i kontakten med övriga deltagare i gruppen. I extremfallet – studieförbundens cirklar för band som spelar rock – sker lärandet ofta utan inblandning av en lärare. De unga cirkeldeltagarna (pojkar 13–20 år är i detta sammanhang vanligast) lär sig av varandra.

Allmänt gäller för den period jag studerat att lärande i grupp, som i musiksammanhang främst innebär spel i ensemble, successivt blivit allt van-

ligare. Det här håller över hela fältet. I den kommunala musikskolan finns det idag ett stort antal småensembler och orkestrar med repertoarer av olika svårighetsgrad som eleverna slussas igenom. Sådan ensemble- och orkesterverksamhet fanns i mycket liten utsträckning under musikskolans första 20 år. Samma gäller för den högre musikundervisningen. Musikavdelningen vid Växjö universitet organiserar idag en betydande del av musikundervisningen inom lärarutbildningen och i kursen Musikalisk specialisering som ensemblespel. I 1950- och 1960-talens seminarieundervisning i musik förekom sådan undervisning nästan inte alls bortsett från den körsång som var obligatorisk. I studieförbunden slutligen har statsbidragsreglerna flera gånger ändrats på ett sätt som förstärkt möjligheten att bilda fungerande grupper där kollektivt lärande kan äga rum.

En annan förändring som sticker i ögonen är den ändrade synen på "låg" och "hög" musik som ägt rum. Fram till mitten av 1970-talet fanns det i Växjö en markant uppdelning i musikundervisning som nästan enbart sysslade med musik ur det klassiska musikärvet och undervisning som lika exklusivt inriktades på de populära genrererna. På 2000-talet är det dominerande synsättet bland musiklärare såväl inom kommunal och statlig verksamhet som inom studieförbunden att den musik de sätter i händerna på eleverna ska utmana elevernas lust att gå vidare och utforska hela det musikaliska kulturarvet, lågt som högt. Idag handlar det dessutom allt oftare om förmedling av ett globalt kulturarv där musik med svensk/nordiska, europeiska, afroamerikanska, sydamerikanska, afrikanska eller asiatiska rötter blandas friskt. Lärarna hör allt oftare hemma i en cross-overtradition där "lärstyckena" väljs utifrån musikens uttryckskraft, tekniska komplexitet och pedagogisk lämplighet. Det är denna tradition som kommer att forma morgondagens musikliv. Det är inte bara synen på vilken musik som lämpar sig att sätta i händerna på nya musikadepter som förändrats under det gångna halvsekle. En annan förändring kan studeras på webbsidor för begagnade prylar och möbler som exempelvis "Blocket" eller i sopstationernas containers för restavfall. På "Blocket" slumpas gedigna och värdefulla pianon bort till struntsummor, i sopstationens container hamnar de flyglar och pianon som ingen på årtal brytt sig om att stämma och

sköta om. Det här är det konkreta beviset på att ett instrument som under nästan 200 år stått i centrum för musikundervisningen är på väg att marginaliseras. På ett annat plan berättar utförsäljningen och dumpandet av pianon om den förändring i det breda amatörmusicerandet som vi är mitt upp i. Den klassiska bilden av hemmusicerandet vid familjens piano är något som idag främst återfinns i dammiga fotoalbum. Vår tids hemmusicerande har andra former – visorna sjungs till (el-)gitarrkomp och äger hemmet ett tangentinstrument är det mestadels kopplat till en dator och utnyttjas för att leka fram ny musik som hämtar form och innehåll från musik som med några enkla handgrepp kan laddas ner från den oändliga cyberrymden. Det stora intresse som idag finns för kurser inom studieförbund, kommunala musikskolor och på högskolenivå som utlovar insikter i musikteknik och musikproduktion – dvs. hur man med datorns hjälp skapar musik – är den andra sidan av denna utveckling. I Växjö är denna förändring sedan många år tillbaka i full rullning inom studieförbunden, i den kommunala Kulturskolan och inte minst inom musikutbildningen vid Växjö universitet.

Medie- och musikforskaren Ingemar Grandin, som jag tidigare i denna text hänvisat till, beskriver en annan trend som kan komma att betyda mycket för framtidens musikliv. Hans undersökning av den musikutbildning som barn födda på 1900-talet – undersökningen omfattar 8 ”generationer” eller kohorter födda 1915–1995 – kunnat ta del av, visar att varje ny generation haft större utbildningsmöjligheter än den föregående. Grandin ställer upp den mycket rimliga hypotesen att detta också leder till att vi idag har fler aktivt musicerande människor – professionella och amatörer – i landet än det någonsin tidigare funnits. Han testar sin hypotes genom att jämföra sina data med data från Statistiska centralbyråns fyra undersökningar av levnadsförhållanden (ULF) utförda åren 1982–2007 där frågor om aktivt musicerande tagits med. Han använder sig också av siffror från den stora musikvaneundersökning som Göran Nylöf gjorde på 1960-talet (redovisad i en statlig utredning: *SOU 1967:9 Rikskonserter. Konserthyrutredningens slutbetänkande*). Något överraskad finner han att hypotesen måste förkastas. Det är de äldre generationerna, de som föddes 1915– fram

till början av 1960-talet, som fortfarande i vuxen ålder är mest musikaliskt aktiva. För de sena generationerna, dvs. de som föddes från mitten av 1960-talet och fram till början av 1990-talet, visar siffrorna entydigt på att det sker en snabb avtappning av de musikaliskt aktiva efter tonåren. Med andra ord: äldre tiders musikutbildning ledde till ett livslångt amatörmusicerande medan den moderna musikutbildningen gynnar ett flitigt musicerande under ungdomsåren som sedan upphör när vuxenlivet tar vid. Håller denna trend i sig innebär det att amatörmusicerandet på sikt kommer att minska.

Grandins förklaring till denna trend är trovärdig och stöds av mina iakttagelser av det lokala musikutbildningsutbudet i Växjö. Allt mer av musikutbildningen sker numera inom ramen för ensembleverksamhet – rockgrupper i kulturskolans eller universitetets hagen, rockcirkelar i studieförbunden.

Det är ett musicerande som är beroende av att en tung apparat av instrument, elektronik, högtalare och sladdar behöver dras ihop innan det kan bli frågan om något spelande. Hemmet och liknande arenor är mindre lämpade: här behövs särskilda ljuddämpande ”replokaler”. Härmed ser rocken ut att ha sämre potential som vuxenmusik än gammal dansmusik, visor och ballader, spelmansmusik och jazz – för att låna genrebeteckningar från Nylöf (*SOU 1967:9*). Inte så förvånande då att det just är rockgenerationerna från [...] 1959 och framåt som i jämförelsevis högre grad slutar spela i vuxen ålder (Grandin, 2009, s. 119).

Min undersökning av musikutbildningen i Växjö låter emellertid ana en annan trend som möjligen på sikt kommer att ge amatörmusicerandet en ny skjuts framåt. Marknaden för elektroniska instrument – keyboards, e-trummor, elgitarrer, elförstärkta stråk- och blåsinstrument växer hela tiden. Fördelen med dem är att det med modern ljuddämpande utrustning faktiskt går att öva på dem utan att familj eller grannar störs. Detta tillsammans med det ökade intresset för utbildning där man lär sig att själv komponera musik med datorns hjälp innehåller möjligheter för ett framtida musikliv som sannolikt blir ganska annorlunda.

REFERENSER

Arkivhandlingar

- Växjö Kommunarkiv:
Växjö musikskola. Handlingar angående musikskola
1947–1953
Växjö stads kulturekonomiska nämnd, protokoll och
handlingar 1953–1970
Växjö skolstyrelse, protokoll och handlingar 1970–2008

Intervjuer med

- Roland Agevall, Växjö: 2009–07–13
Percy Bergman och Liselotte Törngren Franzén,
Växjö: 2009–05–11
Hans Linden, Växjö: 2008–04–14
Sven Magnusson, Växjö: 2007–09–17; 2009–04–27
Sylvia Mang-Borenberg, Ingelstad, Växjö: juni–augusti 2009
[genomförda av Hans Linden]
Erling Rask, Växjö: 2009–05–17
Cedron Strand, Växjö: 2008–05–27; 2008–06–12.
Ingrid Stålné, Växjö: 2009–01–16

Korrespondens

- Rogers, Allan, e-postbrev 2009–09–30 till författaren

Litteratur

- Almqvist, Sten (red). 1979. *Seminarier, seminarielärare, seminarister: historia kring seminarierna i Växjö*. Växjö: Växjö högskola.
Edholmer, Anna Carolina. 1988. *Jag har gjort min stämna börd*. Kalmar: Barometerns förlag.
Fahl, Wilhelm. 1986. En skygg musikfostrare. *Kyrkomusikernas tidning* (16).
Finnegan, Ruth. 1989. *The hidden musicians: music-making in an English town*. Cambridge: Cambridge University Press [ny utgåva 2007].
Folkbildningsrådet. 2009. *Statsbidrag till studieförbund. Kriterier och fördelningsprinciper från och med 2007* [Pdf-fil]. Folkbildningsrådet 2006 [http://www.folkbildning.se/page/586/regler.htm].
Grandin, Ingemar. 2009. Ungdomskultur – och sen? Musikutbildning och utövande i svenska 1900-talsgenerationer. I Johan Fornäs och Tobias Harding (red), *Reflektioner i Erling Bjurströms anda*. Linköping: Linköping University Electronic Press. (http://liu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:234097)
Kindlund, Leif. 2008. Ett nytt studieförbund tar sig ton. I *Möjligheternas tid. Femtio år med studieförbundet 1959–2009*, red. H. Roth. Stockholm: Studieförbundet.
Kulturråd, Statens. 2008. Studieförbunden. 2007. I *Kulturen i siffror*. Stockholm: Kulturrådet.
Larsson, Lars-Olof. 1991. *Växjö genom 1000 år*. Stockholm: Norstedts.
Larsson, Mats. 1996. En anspråkslös mästare: om Einar Skagerberg och hans orgelmusik. *Orgelforum* 17 [dvs. 18] (4):3–13.
Lindros, Josef. 1944. *Minnen från Växjö seminarium, Separattryck ur Hyllén-Cavalliusföreningens årsbok 1943*. Växjö.
Ljungstedt, J. W. 1944. *Växjö folkskoleseminarium. Dess uppkomst och de första 20 åren. Separattryck ur Hyllén-Cavalliusföreningens årsbok 1943*. Växjö.
Morin, Anna/Möller, Henrik. 2009. *Det spelar roll – om musik i cirklar*. [Pdf-fil]. Folkbildningsförbundet 2009 [http://www.studieforbunden.se/Pages/skrifter.html].
Nilsson, Christer. 2003. *Inte bara musik. Samtal med Ingmar Nordström*. Växjö: Kulturföreningen Memoria (Kulturföreningens Memorias skriftserie nr 7–8).
Ozolins, Janis. 1983. Minnesanteckningar från växjötiden 1964–1983. Kopia av manuskript bevarat av Cedron Strand, Växjö.
Rask, Bertil. 1951. *Här skall sjungas: sångbok för skola och förening*. Växjö.
Riksdagstrycket. *Proposition 1980/81 om folkbildning m.m.* [http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=37&dok_id=G403127]
Roth, Hetty (red). 2008. *Möjligheternas tid. Femtio år med Studieförbundet*. Stockholm: Studieförbundet, Riksförbundet.
Rundquist, Hilding. 1960. Glimtar ur musiklivet i Växjö. *Växjöbladets jubileumsnummer VI*.
Stenlid, Gunnar. 1979. Något om min uppväxttid och hur jag upplevde lärarutbildningen och min tid som lärare. I *Seminarier – Seminarielärare – Seminarister: Historia kring seminarierna i Växjö*, red. S. Almqvist. Växjö: Växjö högskola.
Swärd, Sven Ola. 1992. *Upplysning, upphygelse – bildning och nöje. Kultur i Växjö från 1840-talet till 1970, Acta Wexionensia. Ser. 1. History & Geography 9*. Växjö: Högskolan i Växjö.
Tornered, Stig. 1999. Från stormaktstidens bilder till mäsas dansbandston. I *Landen kring sjöarna. En historia om Kronobergs län i mångtusenårigt perspektiv*, red. L. Johansson. Växjö: Kronobergs läns hembygdsförbund i samarbete med Smålands museum].
Walter, Andrew. 1952. Musiknytt från södra Sverige. *Accordion Journalen* (3).
Wieslander, Hans. 1999. Från filial till universitet. Trettio års högskoleverksamhet i Växjö. I *Landen kring sjöarna. En historia om Kronobergs län i mångtusenårigt perspektiv*, red. L. Johansson. Växjö: Kronobergs läns hembygdsförbund i samarbete med Smålands museum.